

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Inventaris van de nalatenschap van Dr. Willem Cornelis van Manen (1842-1905), hoogleraar in de Oudchristelijke letterkunde en de uitlegging van het Nieuwe Testament aan de Rijksuniversiteit Leiden (1885-1903)

Jonge, H.J. de

Citation

Jonge, H. J. de. (1996). *Inventaris van de nalatenschap van Dr. Willem Cornelis van Manen (1842-1905), hoogleraar in de Oudchristelijke letterkunde en de uitlegging van het Nieuwe Testament aan de Rijksuniversiteit Leiden (1885-1903)*. University Library. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/1003>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/1003>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

INVENTARIS VAN DE NALATENSCHAP

VAN DR WILLEM CHRISTIAAN VAN MANEN

(1842-1905),

HOGLERAAR IN DE OUDCHRISTELIJKE LETTERKUNDE EN
DE UITLEGGING VAN HET NIEUWE TESTAMENT AAN
DE RIJKSUNIVERSITEIT LEIDEN (1885-1903),

voor zover ondergebracht in de
Bibliotheek van die universiteit

H.J. de Jonge

Leiden

juli 1996

Ter inleiding

Het in deze inventaris beschreven materiaal is grotendeels verzameld door Willem Christiaan van Manen (1842-1905), hoogleraar in de Oudchristelijke letterkunde en de uitlegging van het Nieuwe Testament te Leiden van 1885 tot 1903. Van Manen woonde met zijn gezin van 1885 tot 1888 op Rapenburg 123, van 1888 tot zijn dood in 1905 op Hogewoerd 141 (later afgebroken voor de bouw van de fabriek van Van Wijk). Een aantal stukken, waaronder vooral de levensberichten en necrologieën (rubriek IV), is na Van Manens dood toegevoegd door zijn weduwe, Mw Gezina Maria Anna van Manen-Knuttel. Zij overleed in 1911. Enkele andere stukken zijn nog later toegevoegd door een of meer andere familieleden.

Het materiaal is in de familie bewaard, laatstelijk door de echtgenote van een kleinzoon van professor Van Manen; zij woonde Van der Houvenstraat, nr. 45, 's-Gravenhage. Na haar overlijden heeft haar dochter, Mw Mr A.W. Schaper-Van Manen, achterkleindochter van professor Van Manen, op genoemd adres de hierna beschreven stukken voorlopig toevertrouwd aan de toenmalige conservator westerse handschriften van de Leidse universiteitsbibliotheek, dr P.F.J. Obbema. Dit gebeurde op 13 juli 1994. Hij heeft de stukken ondergebracht in de U.B.

Twee jaar later, van 9 tot 26 juli 1996, heeft de inventarisatie van het materiaal plaatsgevonden. De monografieën (rubriek II) en het handschrift van de *Conjecturaal kritiek* (in rubriek I) werden geïnventariseerd door dr. A.Th. Bouwman, conservator westerse handschriften, het overige door ondergetekende. De inventaris is op 29 juli 1996 toegezonden aan Mw Mr A.W. Schaper-Van Manen, tezamen met een ontwerp voor 'Conditioes voor de onderbrenging van het archief van Prof. Dr W.C. van Manen ... in de Bibliotheek der Rijksuniversiteit Leiden'.

Gezien de betekenis van W.C. van Manen voor de nieuwtestamentische wetenschap en het belang van het hier beschreven materiaal, is het ten zeerste te wensen en te hopen, dat dit deel van de nalatenschap van professor W.C. van Manen definitief een plaats in de universiteitsbibliotheek zal vinden.

Leiden, 28 juli 1996.

H.J. de Jonge

Inventaris nalatenschap prof. dr. W.C. van Manen (1842-1905),
opgemaakt in juli 1996

I. Handschriften en annotatus

1. *Conjecturaal kritiek toegepast op den tekst van de
schriften des N.Ts.* Door "Nec temere nec timide" [= W.C. van
Manen], 1878. 2 schriften, 522 pp.

– Verhandeling onder motto ingediend als antwoord op de in
1877 door Teylers Godgeleerd Genootschap uitgeschreven
prijsvraag. Bekroond met de zilveren medaille en gepubliceerd
in de reeks *Verhandelingen rakende den natuurlijken en
geopenbaarden godsdienst*. Uitgeg. door Teylers Godgeleerd
Genootschap. Nieuwe Serie. Deel 9, 1e stuk (Haarlem, 1880).
Zie hieronder II.5.

2. *Het Evangelie van Petrus. Tekst en vertaling*, Leiden: E.J.
Brill, 1893, 23 pp. [Inleiding, Griekse tekst en Nederlandse
vertaling. Tekst en vertaling zijn met de hand door Van Manen
geannoteerd. Langere handgeschreven toevoegingen op pp. 11,
16, 17. In de marges handgeschreven varianten uit andere
edities. Tussen pp. 10 en 11 blaadje met geleerde observaties.
Tussen pp. 6 en 7 een voorgedrukt kaartje met convocatie voor
het Candidaats-examen Godgeleerdheid, eerste deel, van de heer
G. Visser op 31 mei 1893 om 4 uur, ondertekend door prof.
Acquoi, en geadresseerd aan 'Prof. van Manen, Hoogewoerd 141.'
Op de achterkant potloodaantekeningen van Van Manen met een
aantal, hem waarschijnlijk na een voordracht gestelde, vragen
over het Petrus-evangelie. Een fantastisch document.]

3. H. Oort, zonder titel of opschrift. Rede uitgesproken bij
de groeve van Prof. Dr. W.C. van Manen, in de hand van prof.
dr. H. Oort. 1 blad in tweeën gevouwen tot 4 pp. [van 17,5 x
11 cm].

– De rede is ook gedrukt; zie hieronder, de rubriek IV,1.

II. Monografieën

1. W.C. van Manen: *Onderzoek naar de echtheid van Paulus'
eersten brief aan de Thessalonicensen*. Weesp, 1865.

– Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht. Ex. met
onopengesneden katernen.

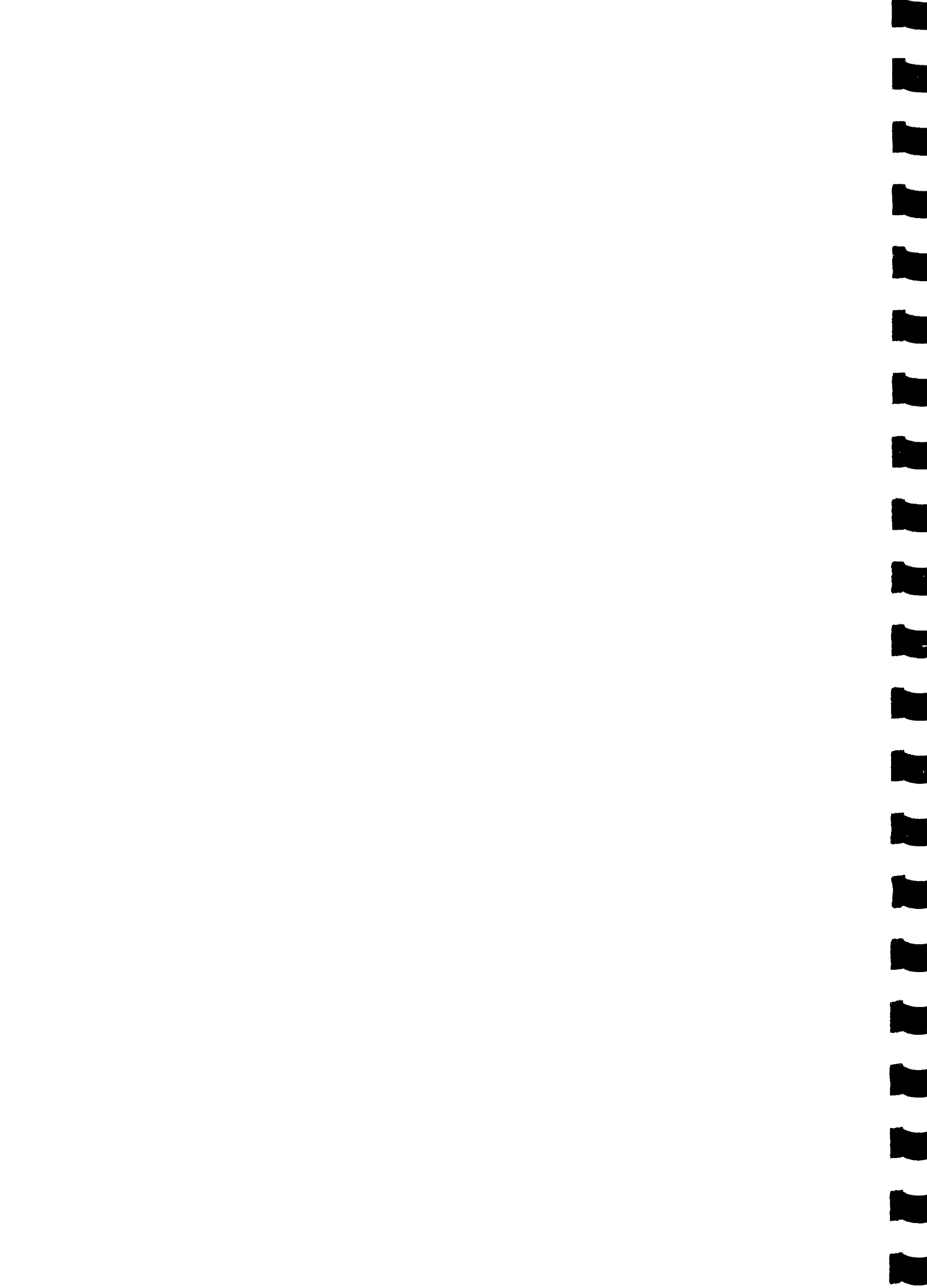
2. W.C. van Manen: *Onderzoek naar de echtheid van Paulus'
tweeden brief aan de Thessalonicensen*. Utrecht, 1865.

– Ex. met onopengheden katernen.

3. *Oud christelijke letterkunde. De geschriften der
apostolische vaders*. Bewerkt door A.C. Duker en W.C. van
Manen. Amsterdam, 1871. 2 dln.

– Met aantekeningen; een blaadje met notities tussen p.
244/245.

4. *Bovennatuurlijke godsdienst*. Naar het Engelsch door W.C.

van Manen. Sneek, 1876.
– Ex. met onopengesneden katernen.

5. W.C. van Manen: *Conjecturaal-kritiek toegepast op den tekst van de schriften des Nieuwen Testaments*. Haarlem, 1880.
(Verhandelingen rakende den natuurlijken en geopenbaarden godsdienst uitgeg. door Teylers Godgeleerd Genootschap, Nieuwe Serie, deel 9, 1e stuk).
– Ex. met onopengesneden katernen. Voor het manuscript van deze tekst zie hierboven I.1.

6. O. Pfleiderer: *Het geloof aan God. Een geschiedkundig-wijsgerige studie*. Uit het Duitsch vert. door W.C. van Manen. Tiel, 1881.
– Ex. met onopengesneden katernen.

7. W.C. van Manen: *Het Nieuwe Testament sedert 1859*. Groningen, 1886.
– Blaadjes met notities tussen p. 46/47. Gebroken band.

8. W.C. van Manen: *Paulus*. Leiden, 1890-1896. 3 dln. I. De Handelingen der apostelen (1890); II. De Brief aan de Romeinen (1891); III. De Brieven aan de Korinthiërs (1896).

9. W.C. van Manen: *Handleiding voor de oudchristelijke letterkunde*. Leiden, 1900.
– Met aantekeningen; blaadjes met notities tussen p. 92/93.

10. Th. Whittaker: *The origins of christianity. With an outline of Van Manen's analysis of the Pauline literature*. London, 1904.

11. Newton Mann: *The evolution of a great literature. Natural history of the Jewish and Christian scriptures*. Boston, 1905.
– Door de auteur mede opgedragen aan W.C. van Manen (p. iii).
– Voor twee krantenstukjes naar aanleiding van dit boek, zie rubriek IV, nr. 12 (a) en (b).

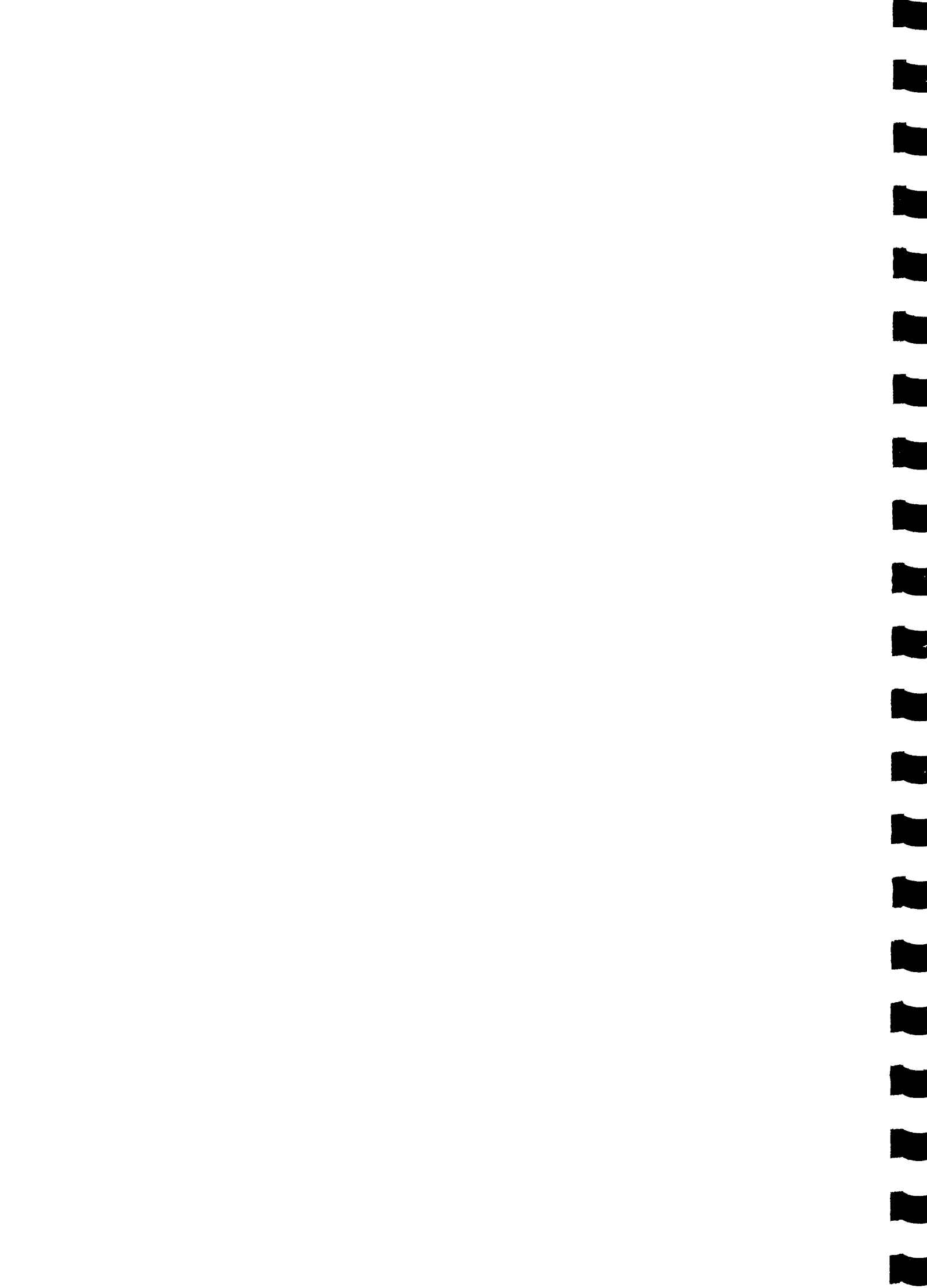
III. Overdrukken, redes, gedrukte preken, brochures, pamfletten en krantenartikelen (chronologisch)

De auteur is steeds W.C. van Manen, behalve van de eerste titel.

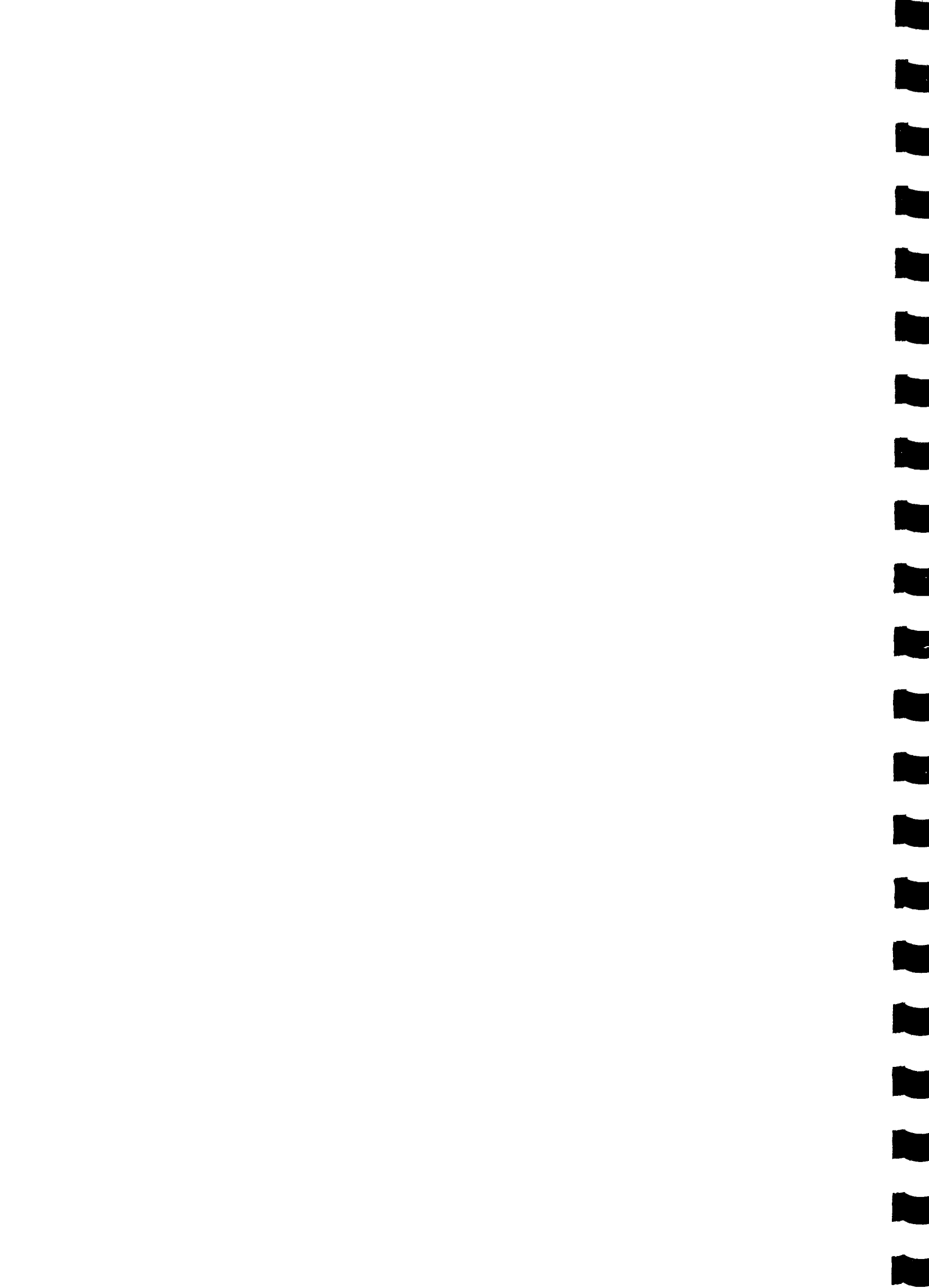
1. Anoniem [niet W.C. van M.], *De nagedachtenis van den weleerwaardigen zeer geleerden heer W.C. van Manen, in leven predikant bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente te Amsterdam, gezuiverd van een blaam daarop geworpen, door een ondeugenden recensent; in een brief aan denzelfven, 's-Gravenhage en Amsterdam, 1833, 20 pp.* [betreft de grootvader van vaders zijde].

2. Studiosus [= W.C. van Manen], 'Mijnheer de redakteur. ... Utrecht 5 febr. 64', *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad*, 6 februari 1864, p. 3.

3. 'Misanthropos', *Vox Studiosorum* 11 mei 1864, pp. 17-21 [bijdrage in de strijd rondom de Utrechtse almanak en Van Oosterzee, ondertekend met: W.C. v. M.].

4. Studiosus [= W.C. van Manen], *Een woord over Utrechtse theologie naar aanleiding van het veelbesproken verslag*, Utrecht 1864, 19 pp.
5. 'De verhalen van Paulus' bekeering, in de Handelingen der Apostelen, met elkander vergeleken', *Godgeleerde Bijdragen* 39 (1865), pp. 757-774.
6. 'De echtheid van Paulus' eersten brief aan de Thessalonicensen', *Godgeleerden Bijdragen* 40 (1866), pp. 97-166.
7. 'De gevolgen van Adam's val volgens Genesis III', *Nieuw en Oud* 1866, pp. 1-17
8. Boekbeoordeling van G.J. van der Flier, *Historisch-kritisch onderzoek naar de echtheid van Rom XV en XVI*, Utrecht 1866, in: *Godgeleerde Bijdragen* 41 (1867), 26 pp. [hier genummerd 1-26].
9. 'Deutero-Jesaja', *Godgeleerde Bijdragen* 41 (1867), pp. 543-586. Twee exemplaren.
10. [Boekbespreking van] C.J. Trip, *Paulus nach der Apostelgeschichte*, 1866, in: *Vaderlandsche Letteroefeningen*, februari 1867 [wsch. dl. III, pp. 83-105; hier gepagineerd 1-23; aan het eind gedateerd: december 1866].
11. 'Ingezonden stuk. Mijnheer de Redacteur!' [Antwoord op het weerwoord dat C.F. Trip in deze zelfde aflevering geeft op Van Manens ongunstige recensie van diens *Paulus nach der Apostelgeschichte*], in *Kerkelijke Courant. Weekblad voor de Nederlandsche Hervormde Kerk*, zaterdag 13 april 1867, p. 3.
12. 'De gelijkenis van den "onrechtvaardigen" rentmeester', *Nieuw en Oud* 1868, pp. 20-50 [gedateerd aan het slot: juni 1867].
13. 'Een nieuw schibboleth', *Nieuw en Oud* 1868, pp. 196-219 [gedateerd aan het slot: november 1867].
14. 'Het hemelvaartsfeest', *Nieuw en Oud* 1868, pp. 256-279 [gedateerd aan het slot: maart 1868].
15. *Het godsdienstig karakter der nieuwe richting, tegen de bedenkingen van Dr. J. Cramer verdedigd*, 's-Hertogenbosch 1869, 74 pp.
16. *De vrucht der godsdienst*, z. pl., 13 pp. [gedrukte preek, gezien de typografische opmaak waarschijnlijk uit de serie *Stuiverspreken*, waarin Van Manen preken uitgaf in 1870, 1871 en 1873. Te dateren tussen 12.6.1870 en 1.1.1875].
17. 'De oorlog', *Stuiverspreken* 2 (1870), pp. 271-282 [preek van 24 juli 1870, hier gepagineerd 1-14].
18. 'Het vonnis over Blaauwkapel', *Nieuw en Oud* 1870, pp. 487-501 [gedateerd aan het slot: 7 september 1870. Op de

binnenzijde van het omslag voorin en op de eerste p. staat in handschrift, niet van Van Manen, een handleiding voor 'de echte wijze om koffie te zetten', onder het opschrift 'Koffie', 36 regels].

19. 'De vrede', *Stuiverspreken* 3 (1871), pp. 117-130 [hier gepagineerd 1-14].

20. 'Onze levenstaak', *Godsdienstig Album* 1871, pp. 272-281 [hier gepagineerd 1-10]. Twee exemplaren.

21. 'Godsdienst en kerk', *Vaderlandsche Letteroefeningen* 1871, dl. 2, pp. 525-552 [hier pp. 1-28; van pp. 1-16 twee exemplaren].

22. 'Een bijdrage tot de nieuwste kerkgeschiedenis. [Boekbespreking van:] H.M.C. van Oosterzee (ed.), *Jaarboekje voor de Nederlandsche Hervormde Kerk over het jaar 1870*', Schiedam 1871, in: *Nieuw en Oud* 1871, pp. 528-534.

23. 'Het fetesisme' [n.a.v. F. Schultze, *Der Fetischismus*, 1871], *Vaderlandsche Letteroefeningen* 1872, dl. I, pp. 1-38, 85-110 [hier doorlopende gepagineerd 1-64].

24. 'De levensverzekering', *Vaderlandsche Letteroefeningen* 1872, dl. 2 (N.S., no. 12), pp. 737-772 [hier 1-36].

25. 'Satan's val', *Godsdienstig Album* 1872, pp. 83-92 [hier gepagineerd 1-12].

26. 'De autonomie der gemeenten', *Nieuw en Oud* 1872, pp. 295-327 [datering aan het slot: mei 1872]. Twee exemplaren.

27. 'Deelneming', *Stuiverspreken* 5 (1873), pp. 1-12 [hier gepagineerd 1-12].

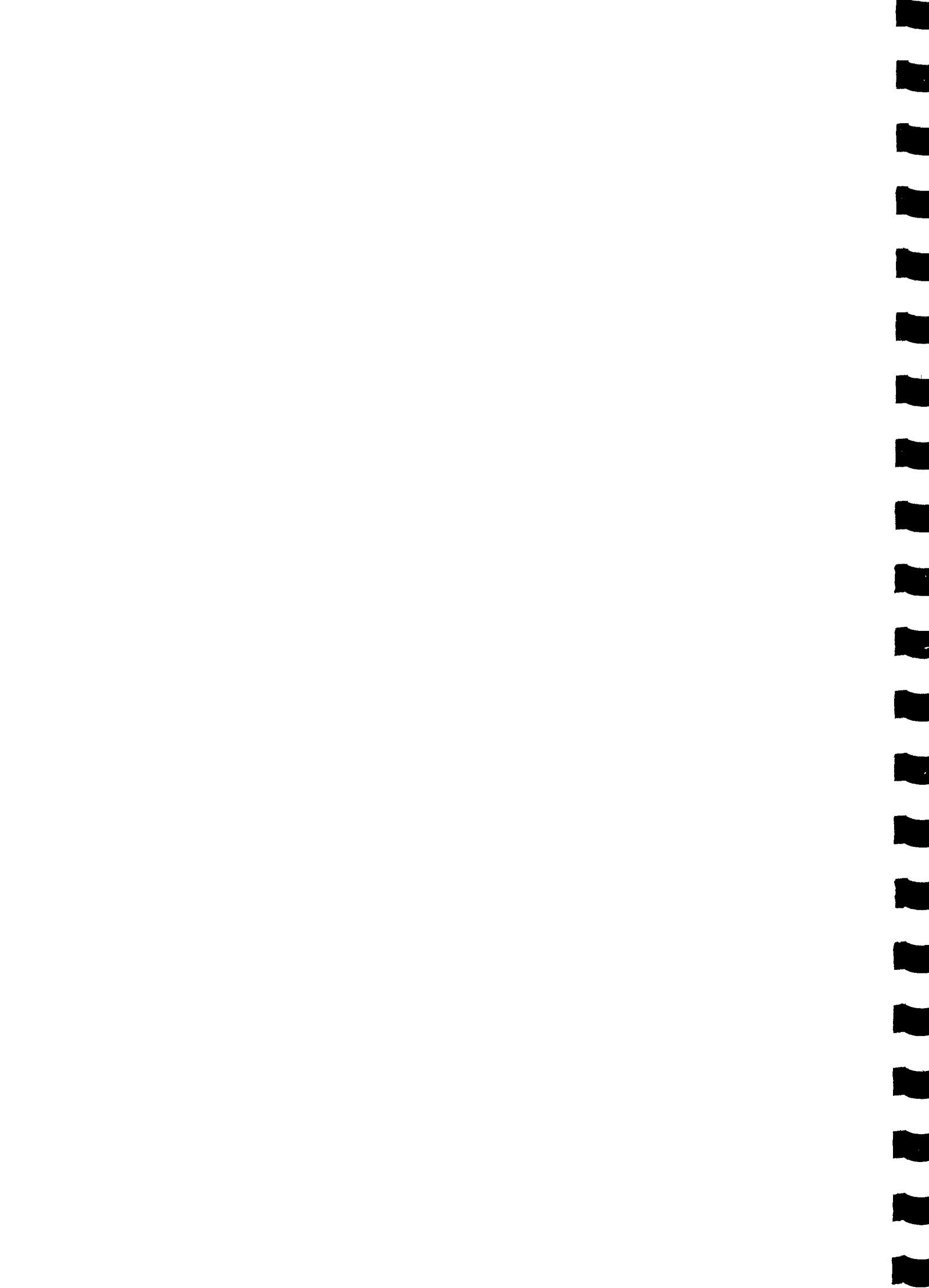
28. 'De verloofden te Korinthe (1 Kor. VII: 36-38)', *Theologisch Tijdschrift* 8 (1874), pp. 607-616.

29. 'Pleitbezorgers van het spiritisme', *Vaderlandsche Letteroefeningen* 1874, dl. I, pp. 1-31, 71-96 [hier gepagineerd 1-58].

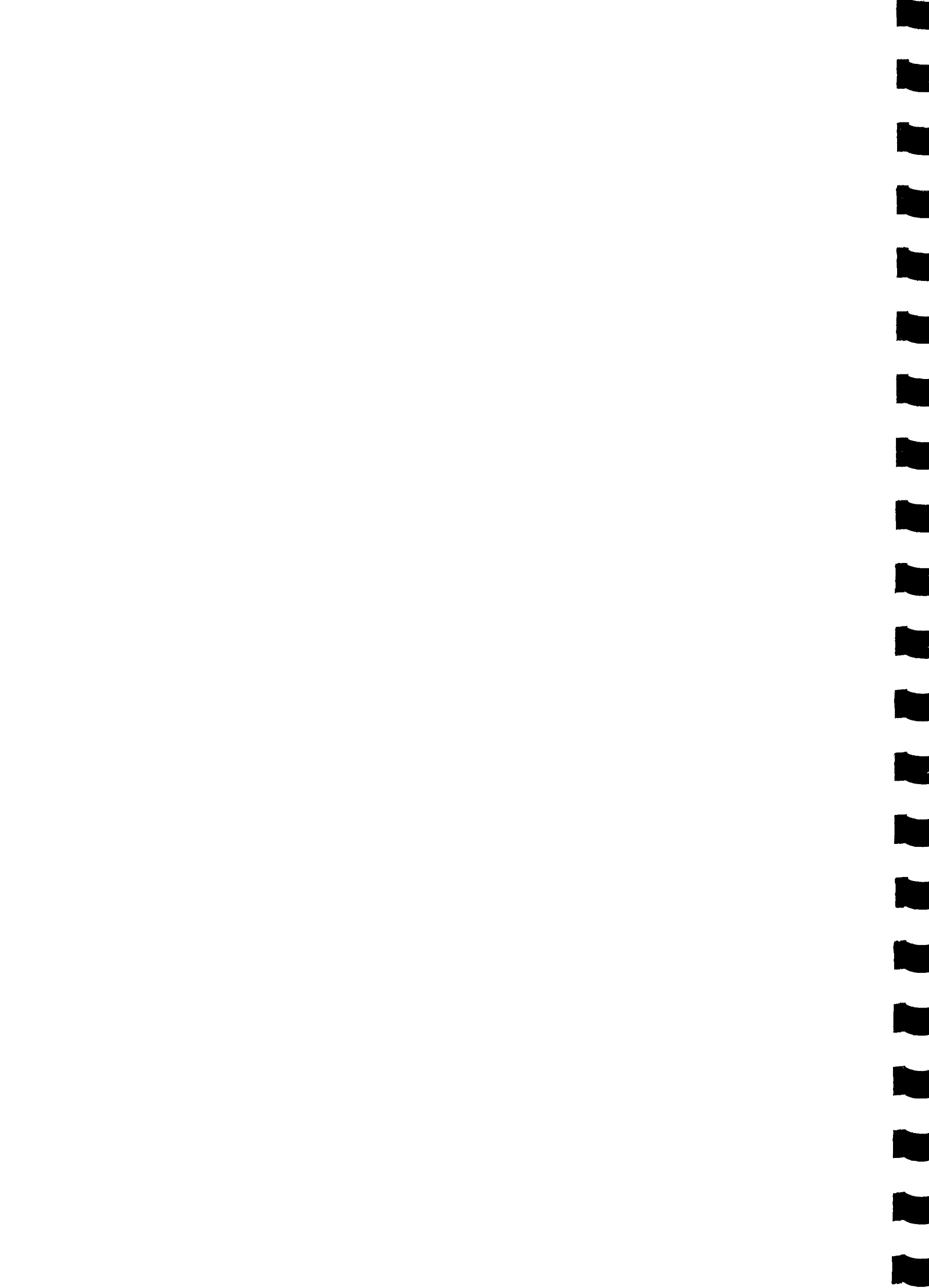
30. 'Een reisleus', *Godsdienstig Album* 1874, pp. 88-97 [hier gepagineerd 1-10].

31. 'De kracht des geloofs', *Onze Godsdienstprediking* [serie preken als voortzetting van de *Stuiverspreken*, nu onder redactie van J.W. Liefstinck en W.C. van Manen], 1 (1875), no. 1, januari 1875, pp. 1-16. [Voorin is ingeplakt de gedrukte aankondiging 'Aan alle vrienden der nieuwe richting op godsdienstig gebied' waarin de nieuwe reeks preken wordt aanbevolen. Gedateerd 'Jan. '75' en ondertekend door Van Manen en Liefstinck].

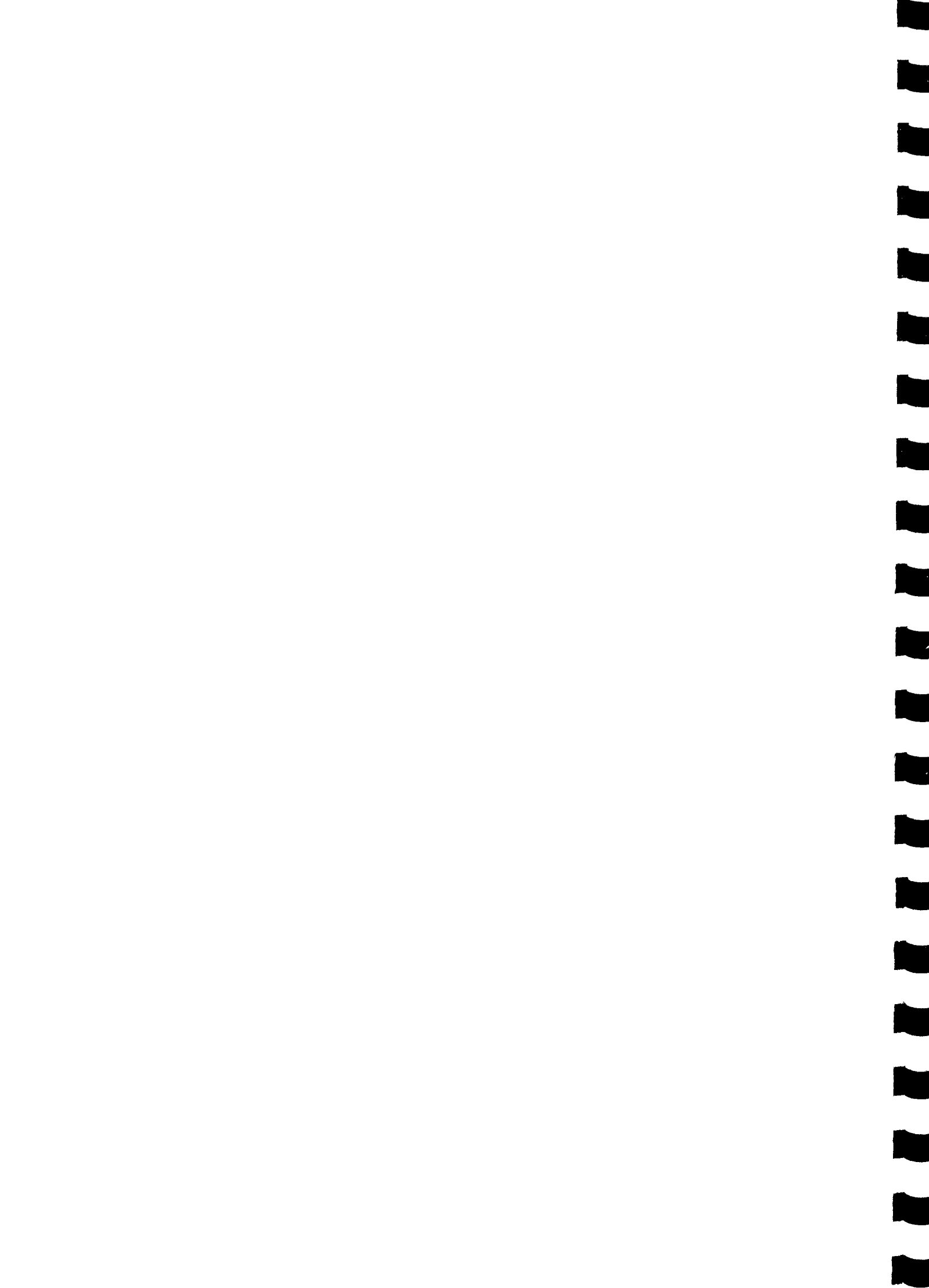
32. 'Boekbeoordeeling' van *Supernatural Religion*, London 1874, in: *Theologisch Tijdschrift* 9 (1875), pp. 536-551 [hier gepagineerd 1-15; aan het slot gedateerd juli 1875].

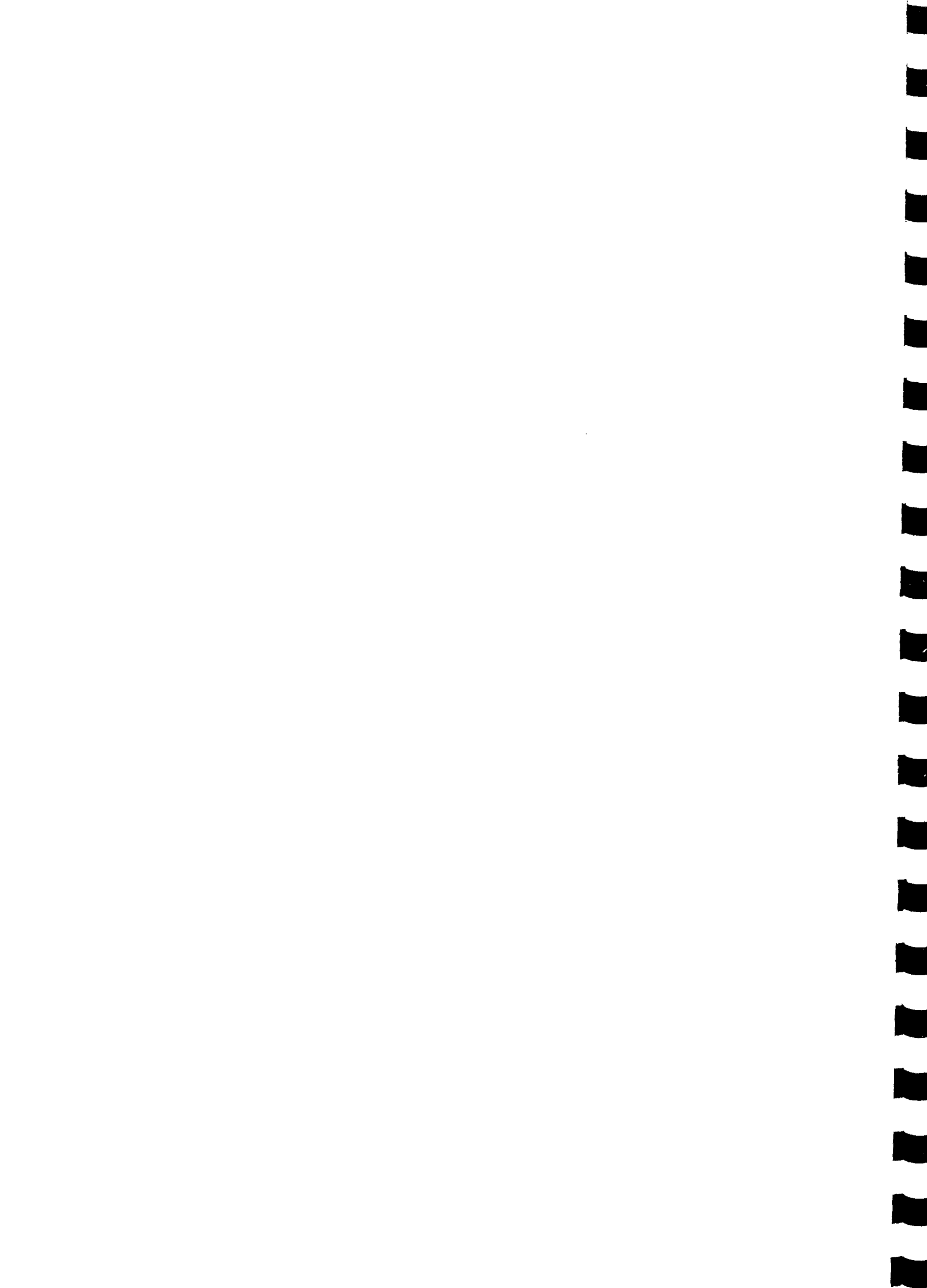
33. 'Een prooi der gieren', *Godsdienstig Album* 1875, pp. 114-128 [hier gepagineerd 1-16].
34. 'Thomas More', *Evangelische volksalmanak* 1875, pp. 23-40.
35. 'De ondergang van den Joodschen staat', *Onze Tijd* 10 (1875), pp. 210-231, 257-289, 321-335 [hier gepagineerd 1-69].
36. 'Nero', *Vaderlandsche Letteroefeningen* 1875, dl. II, pp. 746-791 [hier 1-46].
37. 'Ons lager onderwijs', *De Tijdspiegel* 1875, dl. 3, pp. 23-61 [hier gepagineerd 1-41; aan het eind gedateerd: aug. 1875].
38. 'Geluk en beschaving', *Godsdienstig Album* 1876, pp. 69-85 [hier gepagineerd 1-17].
39. 'Een nieuw treurspel. [Bespreking van:] Nicolai Graf Reh binder, *Jesus von Nazaret. Trauerspiel in fünf Acten*, Wiesbaden 1875, in: *Vaderlandsche Letteroefeningen*, 1876, dl. I (mei), pp. 409-461 [hier gepagineerd 1-53].
40. 'Ethnologie', *Vaderlandsche Letteroefeningen*, 1876, dl. I (juni), pp. 517-555 [hier gepagineerd 1-39].
41. 'Geloof en ongeloof' [o.a. over A. Pierson, *Eene levensbeschouwingen*, Haarlem 1875], *Vaderlandsche Letteroefeningen*, 1876, dl. II, pp. 611-655 [hier 1-45].
42. 'Nieuwe uitgaven' [werken van Roodhuyzen, Poelman, e.a.], *Vaderlandsche Letteroefeningen*, 1876, dl. II, 28 pp. [hier gepagineerd 1-28. Aan het slot gedateerd: augustus 1876]. Twee exemplaren.
43. 'Nieuwe uitgaven' [werken van Wartenburg, Foore, Duparc, Van Sorgen, Van Senden, Beets, en Dante vertaald door Bohl], *Vaderlandsche Letteroefeningen*, november 1876, dl. II, 21 pp. [hier gepagineerd 1-21. Aan het slot gedateerd: 1 sept. 1876].
44. 'Nieuwe uitgaven' [werken van G. Weber, *Algemeene geschiedenis*, en Dozy, *Historische atlas*], *Vaderlandsche Letteroefeningen*, december 1876, dl. II, 9 pp. [hier gepagineerd 1-9. Aan het slot gedateerd: november 1876].
45. 'Wijsgeerige bespiegelingen. Dialogues et fragments philosophiques par Ernest Renan, Paris 1876', in *Bijvoegsel behorende bij Het Vaderland*, donderdag 6 juli 1876 ['Wordt vervolgd'], p. 1; 'Wijsgerige bespiegelingen, II. (Slot)', in *Het Vaderland*, vrijdag 7 juli 1876, pp. 1-2.
46. 'De zegen der scheiding', *Onze Godsdienstprediking* 2 (1876), no. 12, pp. 191-209.
47. 'De synodale besluiten tegen de gewetensvrijheid', *Onze Godsdienstprediking* 2 (1876), no. 22, pp. 373-390 [preek gedateerd 22 oktober 1876].
48. *Voor school en godsdienst*, Zierikzee 1877, 66 pp.

49. *Ultramontaansch Utopia. Een land van belofte? Met een vertaling van den Syllabus*, gedrukt te Arnhem [zonder vermelding van uitgever, z.j.; door dr. Ed. Verhoef, pp. 73 en pp. 34-35, gedateerd in 1877]. 67 pp. Op de buitenzijde van de voorkant van de omslag staat in inkt: 'Mevr. v. Manen'.
50. 'Het oordeel der luiheid', *Onze Godsdienstprediking* 3 (1877), no. 17, pp. 261-276.
51. 'De band der gemeenschap', *Volksbibliotheek* 3 (1877), nr. 6, 80 pp.
52. 'De zending onder de heidenen', *Bibliotheek voor moderne theologie en letterkunde* 1877, pp. 233-264.
53. 'Feuilleton. Een nieuwe specialiteit' [over de *Almanach des assurances*. - Gedateerd: Zierikzee, 28 Dec. '77], *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, maandag 4 maart 1878, p. 1.
54. 'Zonder aanzien des persoons', *Onze Godsdienstprediking* 4 (1878), no. 22, pp. 339-354.
55. 'Oogstrede', *Onze Godsdienstprediking* 5 (1879), no. 19, pp. 291-304.
56. 'Op reis. Brieven uit Zwitserland', *Nederland. Verzameling van oorspronkelijke bijdragen door Nederlandsche letterkundigen*, 1880, tweede deel [brieven gedateerd van Zierikzee 7 juli tot Realp 21 juli 1879, 41 pp., hier gepagineerd 1-41].
57. 'Op reis', *Nederland. Verzameling van oorspronkelijke bijdragen door Nederlandsche letterkundigen* [wsch. 1880, derde deel, pp. 54-72, aldus Verhoef. Brieven gedateerd van Gletsch 22 juli 1879 tot Zierikzee 7 augustus 1879, hier gepagineerd 42-89].
58. '"Waar is Uw God?"', *Onze Godsdienstprediking* 6 (1880), no. 16, pp. 243-258.
59. 'Noch eed, noch belofte', *Onze Godsdienstprediking* 7 (1881), no. 23, pp. 359-374 [preek gedateerd 16 oktober 1881].
60. 'De hulde aan Garibaldi gebracht', *Onze Godsdienstprediking* 8 (1882), no. 16, pp. 235-250 [preek gedateerd 25 juni 1882].
61. 'Een proef op ons geloof en op onze liefde', *Onze Godsdienstprediking* 8 (1882), no. 18, pp. 271-285 [preek gedateerd 16 juli 1882].
62. 'Zelfmoord', *De Tijdspiegel* 1882, dl. 3, pp. 143-167.
63. 'Een vriendelijk verzoek. Aan Prof. Dr. J.C. Matthes te Amsterdam' [reactie gedateerd 1.9.1883 op Matthes' artikel 'Het christendom der eerste eeuw' in hetzelfde tijdschrift, 1883, pp. 145-165], *Stemmen uit de Vrije Gemeente*, jaargang 6 (1883), aflevering 9 en 10, pp. 262-276.

64. 'Jezus onze Leidsman', *Onze Godsdienstprediking* 9 (1883), no. 1, pp. 1-16.
65. 'Boekbeoordeeling' [over R.A. Lipsius, *Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden*, 1883], *Theologisch Tijdschrift* 17 (1883), pp. 377-393 [hier 1-17].
66. 'Zur Literaturgeschichte der Kritik und Exegese des Neuen Testaments', I-VI, *Jahrbücher für protestantische Theologie* I: 9 (1883), pp. 593-618 [op voorzijde omslag: 'Van Manen'] II: 10 (1884), pp. 269-315; III: 10 (1884), pp. 551-626; IV: 11 (1885), pp. 86-122 [op binnenzijde vooromslag een briefje met de aantekening: 'A/d Wl: Snellen Arnhem; Remy Hengelo; v.d. Broek Oostvoorne; v. Loon Wieringerwaard; v.d. Linden Hoorn; Heringa Z. Scharwoude. Terug aan Van Manen']; V: 11 (1885) pp. 454-496; VI: 12 (1886), pp. 418-455.
67. 'De toekomst der Modernen in de Ned. Herv Kerk', *Onze Godsdienstprediking* 10 (1884), no. 5, pp. 67-82 [preek van 3 februari 1884].
68. 'Geschiedenis van het godsdienstonderwijs', *Bibliotheek voor moderne theologie en letterkunde* 4 (1884), pp. 455-467.
69. *Het persoonlijk karakter der leerstellige godgeleerdheid. Rede ter aanvaarding van het ambt van hoogleeraar in de godgeleerdheid van wege de Ned. Herv. Kerk, aan de Rijks-universiteit te Groningen op donderdag den 11den December 1884*, Groningen 1884, 23 pp.
70. 'De godsdienst in het leven', *Bibliotheek van moderne theologie en letterkunde* 4 (1884), pp. 235-250.
71. 'Boekbeoordeeling' van J.J. Prins, *Didache toon Doodeka Apostoloon*, Leiden 1884; S.J. Rutgers, *De Inleiding van Johannes' Evangelie*, 1883, en idem, *Nog iets over de Inleiding van Johannes' Evangelie*, 1883, in: *Bijblad van De Hervorming*, 30 juni 1884, pp. 93-95.
72. 'Onze leestafel'. [Bespreking van:] J.C. Loman Jr., *Symbool en werkelijkheid in de evangelische geschiedenis*, Amsterdam 1884, in *De Hervorming*, zaterdag 30 augustus 1884, pp. 141-142.
73. Anoniem, *Ter gedachtenis*, Tiel, vierde druk z.j. [Een brochure dienende als geschenk bij de openbare belijdenis des geloofs. Dr. Ed. Verhoef meldt op een blaadje voorin: 'Een ander exemplaar is niet bekend'; hij dateert het in zijn bibliografie, p. 74: '1885', waarom is mij onduidelijk. HJdeJ.]
74. 'Zelfstandigheid van gemeenten', *De Tijdspiegel* 1885, dl. 1, pp. 129-143 [hier gepagineerd 1-15].
75. 'Uit het leven van een dorpsschoolmeester', *De Tijdspiegel* 1885, dl. 2, pp. 161-170 [hier gepagineerd 1-10].

76. *Het geloof behouden. Afscheidsrede van Dr. W.C. van Manen, Zierikzee 1885, 26 pp.*

77. *Guy de Bray, opsteller van de Belijdenisse des Gheloofs der Gereformeerde Kercken in Nederland, Amsterdam 1885, 60 pp.*

78. 'De procedure tegen Pontiaan van Hattem, 2 juli 1680 - 8 juli 1683', *Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis* 1 (1885), pp. 273-348.

79. 'Een humanistisch "Leven van Jezus"' [n.a.v. A. Dulk, *Der Irrgang des Lebens Jesu, Stuttgart 1884*], *Bibliotheek van moderne theologie en letterkunde* 5 (1885), pp. 465-504.

80. *De leerstoel der Oud-christelijke Letterkunde. Rede ter aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de Godgeleerdheid aan de Rijks-universiteit te Leiden op woensdag den 23 September 1885, Groningen 1885, 40 pp.*

81. 'Boekbeschouwing. *Theologisch Tijdschrift* 1885, 6e stuk; P. Sabatier, *La Didachè ou l'enseignement des douze apôtres, Paris 1885*', *Bijblad van De Hervorming*, 19 december 1885, pp. 124-128.

82. 'De hervorming der hervormden', *Onze Godsdienstprediking* 12 (1886), no. 21, pp. 319-334.

83. 'Boekbeoordeeling' van A. Jacobsen, *Untersuchungen über die synoptischen Evangelien, 1883*, in: *Theologisch Tijdschrift* 20 (1886), pp. 199-220.

84. 'Bezwaren tegen de echtheid van Paulus' brief aan de Galatiërs', *Theologisch Tijdschrift* 20 (1886), pp. 319-349.

85. 'Een brief over de *Verisimilia*', *De Nederlandsche Spectator*, 1887, no. 9, 26 februari 1887, pp. 71-72.

86. 'Een humanistisch "Leven van Jezus" (II)', *Bibliotheek voor moderne theologie en letterkunde* 7 (1886), pp. 105-123 [aan het slot gedateerd: april 1886; het gehele 'eerste stuk' van het 'zevende deel', pp. 1-153, is aanwezig. Op de omslag staat voorop het jaartal 1886 gedrukt. Dr. Ed. Verhoef (p. 75) dateert dit stuk in 1887, waarom weet ik niet].

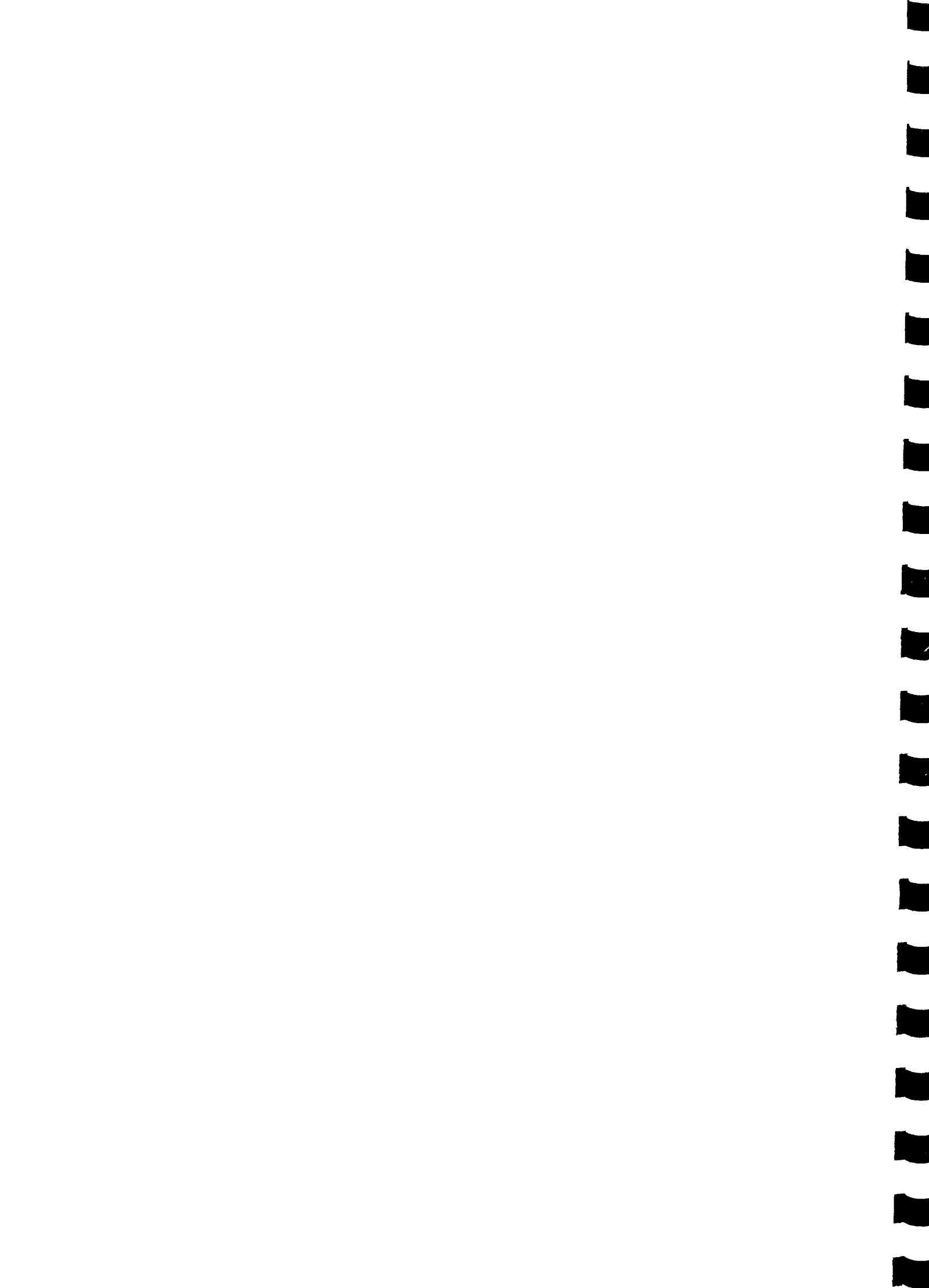
87. 'Paulus Episcopus', *Jahrbücher für protestantische Theologie* 13 (1887), pp. 395-431 [op voorkant van de omslag: 'v.d.S.'].]

88. 'Antiqua Mater', overdruk uit *De Nederlandsche Spectator* 1887, no. 39 [12 pp., hier gepagineerd 1-12].

89. 'Antiqua Mater', *De Nederlandsche Spectator* 1887, no. 39, 24 september 1887, pp. 317-320. De gehele aflevering.

90. 'Paulus Episcopus', *Bibliotheek voor moderne theologie en letterkunde* 7 (1887), pp. 605-644.

91. 'Vergadering van Moderne Theologen, Amsterdam 19 en 20

April 1887 III. Hoe te oordeelen over de methode, ter verklaring van de Paulinische brieven, door de HH. Pierson en Naber aanbevolen in de *Verisimilia?* [beoordeling van A. Pierson en S.A. Naber, *Verisimilia*], in *Bijblad van De Hervorming* no. 4, 13 juli 1887, pp. 49-57.

92. 'Boekbeoordeeling' van C. Holsten, *Die synoptischen Evangelien nach der Form ihres Inhaltes*, 1886, in: *Theologisch Tijdschrift* 21 (1887), pp. 326-343. De overdruk omvat de pp. 321-344.

93. 'Marcion's brief van Paulus aan de Galatiërs, I', *Theologisch Tijdschrift* 21 (1887), pp. 382-404.

94. 'Marcion's brief van Paulus aan de Galatiërs, II', *Theologisch Tijdschrift* 21 (1887), pp. 451-533.

95. 'Renan's geschiedenis van Israël', *De Nederlandsche Spectator* 1888, no. 10, 10 maart 1888, pp. 80-83.

96. 'De rechtbank der wetenschap' [bespreking van W. Zaalberg, *Het oude geloof en de nieuwe wetenschap. Omtrekken eener godsdienstige levens en wereldbeschouwing*, Tiel 1888], in *De Hervorming*, zaterdag 14 juli 1888, pp. 1-2.

97. 'Rusteloos streven', *Onze Godsdienstprediking* 14 (1888), no. 22, pp. 329-344.

98. 'De Leer der apostelen in lichtdruk' [n.a.v. J. Rendel Harris, *The Teaching of the Apostles*, London/Baltimore 1887], *De Tijdspiegel* 1888, dl. 2, pp. 113-122 [hier pp. 1-10; aan het eind gedateerd: maart 1888]. Op p. 10 twee bibliografische aantekeningen, toegevoegd door de hand van Van Manen.

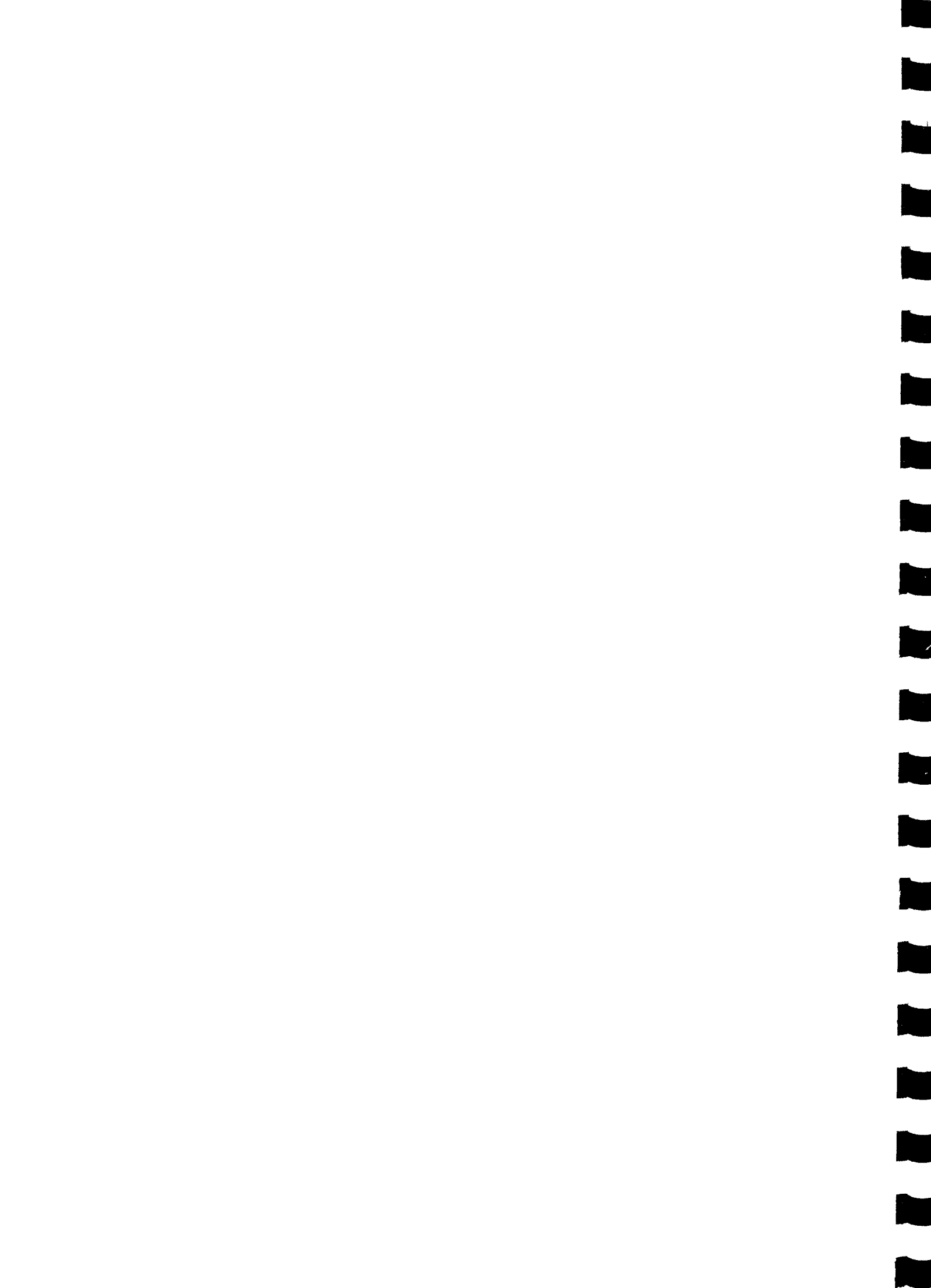
99. 'Nieuwtestamentische letterkunde', *De Nederlandsche Spectator* 1888, no. 31, 4 augustus 1888, pp. 255-256.

100. 'Geestelijke voorouders' [n.a.v. A. Pierson, *Geestelijke voorouders. Studiën over onze beschaving*, Haarlem 1887], *De Tijdspiegel* 45 (1888), no. 8, augustus 1888, pp. 382-389. De gehele aflevering no. 8 is aanwezig.

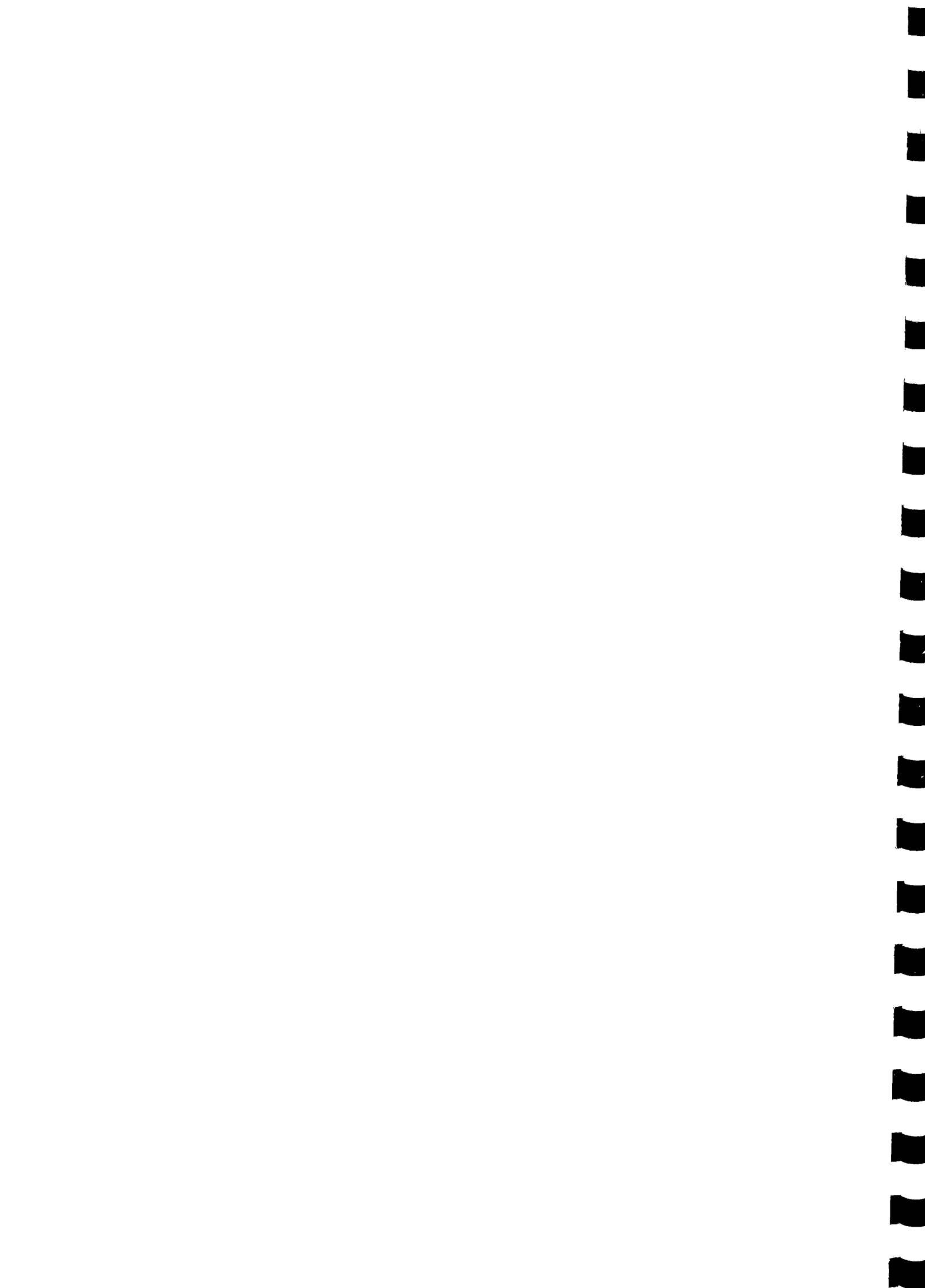
101. 'De symbolische verklaring van Jezus' opstanding' [n.a.v. A.D. Loman, 'De oorsprong van het geloof aan de opstanding van Jezus', *De Gids* 1888, I, pp. 502-546 en II, pp. 86-135], *De Tijdspiegel* oktober 1888, dl. 3, pp. 109-125 [hier pp. 1-17; aan het eind gedateerd: juni 1888].

102. 'Boekbeoordeeling' van R.A. Lipsius, *Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden* II,1, 1887, in: *Theologisch Tijdschrift* 22 (1888), pp. 93-106, en van R.A. Lipsius, *Die Pilatus-Acten*, 1886, in *Theologisch Tijdschrift* 22 (1888), pp. 106-108. Met enkele handgeschreven verbeteringen van Van Manen op pp. 95, 97, 98.

103. 'Boekbeoordeeling' van H.M. van Nes, *Het N.T. in de Clementinen*, 1887, in: *Theologisch Tijdschrift* 22 (1888), pp. 525-532. De overdruk omvat de pp. 521-536.

104. 'Nieuwtestamentische letterkunde' [n.a.v. M.A.N. Rovers, *Nieuw-Testamentische letterkunde 's-Hertogenbosch 1888*], *De Tijdspiegel* 1888, dl. 3, pp. 396-408 [hier gepagineerd 1-14; aan het eind gedateerd: juli 1888].
105. 'De hoofdbrieven van Paulus', *De Tijdspiegel* 1889, dl. 1, pp. 322-339, 419-438 [hier gepagineerd 1-38; aan het slot gedateerd: sept. 1888].
106. '"Twaalf apostelen"', *Bibliotheek voor moderne theologie en letterkunde* 9 (1889), pp. 205-274.
107. 'Een "beknopte geschiedenis van het christendom"', *Bibliotheek voor moderne theologie en letterkunde* 9 (1889), pp. 399-414.
108. 'Boekbeoordeeling' van P. Baumgärtner, *Die Einheit des Hermas-Buchs*, 1889, in: *Theologisch Tijdschrift* 23 (1889), pp. 532-550.
109. 'Het Nieuwe Testament in lichtdruk', *De Nederlandsche Spectator* 1889, no. 43, 26 oktober 1889, pp. 340-342. Met handgeschreven aantekeningen van Van Manen.
110. 'Briefwisseling', *De Nederlandsche Spectator* 1889, no. 45, 9 november 1889, p. 361. Aanvulling op het vorige stuk.
111. 'Renan's geschiedenis van Israël', *De Nederlandsche Spectator* 1890, no. 3, 18 januari 1890, pp. 18-20.
112. Afgewezen. Aan de vrijzinnige leden der Hervormde Gemeente te Vlaardingen, Vlaardingen 1890, 16 pp. ['Is in geen enkele Nederlandse bibliotheek aanwezig. In K.B. vermist. Enige andere mij bekende exemplaar in archief bij koster Roest van Remonstrantse Gemeente in Vlaardingen', aldus aantekening van dr. Ed. Verhoef op los blaadje voorin].
113. 'Een Hollandsche kommentaar' [n.a.v. J.M.S. Baljon, *Exegetisch-kritische verhandeling over den brief van Paulus aan de Galatiërs*, Leiden 1889], *De Tijdspiegel* 1890, dl. 2, pp. 410-421 [hier gepagineerd 1-12; aan het eind gedateerd febr. 1890].
114. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 24 (1890), pp. 197-218. 'Varia', *ibidem*, pp. 220-222, waaronder op p. 222 een In memoriam voor J.B.Lightfoot. De overdruk omvat de pp. 193-224.
115. 'De briefwisseling van Plinius en Trajanus', *De Gids*, augustus 1890, dl. III, pp. 290-327.
116. 'De opkomst van het Christendom I', *De Nederlandsche Spectator* 1890, no. 49, 6 december 1890, pp. 403-405.
117. 'De opkomst van het Christendom II', *De Nederlandsche Spectator* 1890, no. 50, 13 december 1890, pp. 412-414.
118. 'Briefwisseling', *De Nederlandsche Spectator* 1890, no.

52, 27 december 1890, p. 433. Reactie op weerwoord op Van Manens kritiek op Wilde's dissertatie over Plinius en Trajanus.

119. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 25 (1891), pp. 109-118.

120. 'Een apologeet van Plinius', *Theologisch Tijdschrift* 25 (1891), pp. 133-147.

121. 'Boekbeoordeelingen.' Van W. Brückner, *Die chronologische Reihenfolge, in welcher die Briefe des N.Ts verfasst sind*, 1890, in: *Theologisch Tijdschrift* 25 (1891), pp. 205-228. De overdruk omvat de pp. 191-236. Twee exemplaren.

122. 'Het misverstand in het vierde evangelie', *Theologisch Tijdschrift* 25 (1891), pp. 407-432.

123. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 25 (1891), pp. 453-460. Het begin van de rubriek, al wat aan p. 453 voorafgaat, ontbreekt in dit exemplaar.

124. 'Prof. dr. A. Kuenen' [in memoriam], *De Amsterdammer. Dagblad voor Nederland*, zaterdag 12 december 1891, p. 5.

125. 'Michaël Servet', *De Nederlandsche Spectator* 1892, no. 4, 23 januari 1892, pp. 30-31.

126. 'Abraham Kuenen', *De Tijdspiegel* 49 (1892), no. 2 (februari 1892), pp. 147-166. Aanwezig zijn de overdruk, gepagineerd 1-22, en een exemplaar van de hele aflevering 49 (1892), no. 2.

127. 'Berichten en mededeelingen' [verslag van de vergadering van de Kon. Akademie van 11 april 1892, ongesigneerd, maar in de marge staat in Van Manens hand: 'W.C. v. M.'], *De Nederlandsche Spectator* 1892, no. 16, 16 april 1892, p. 125.

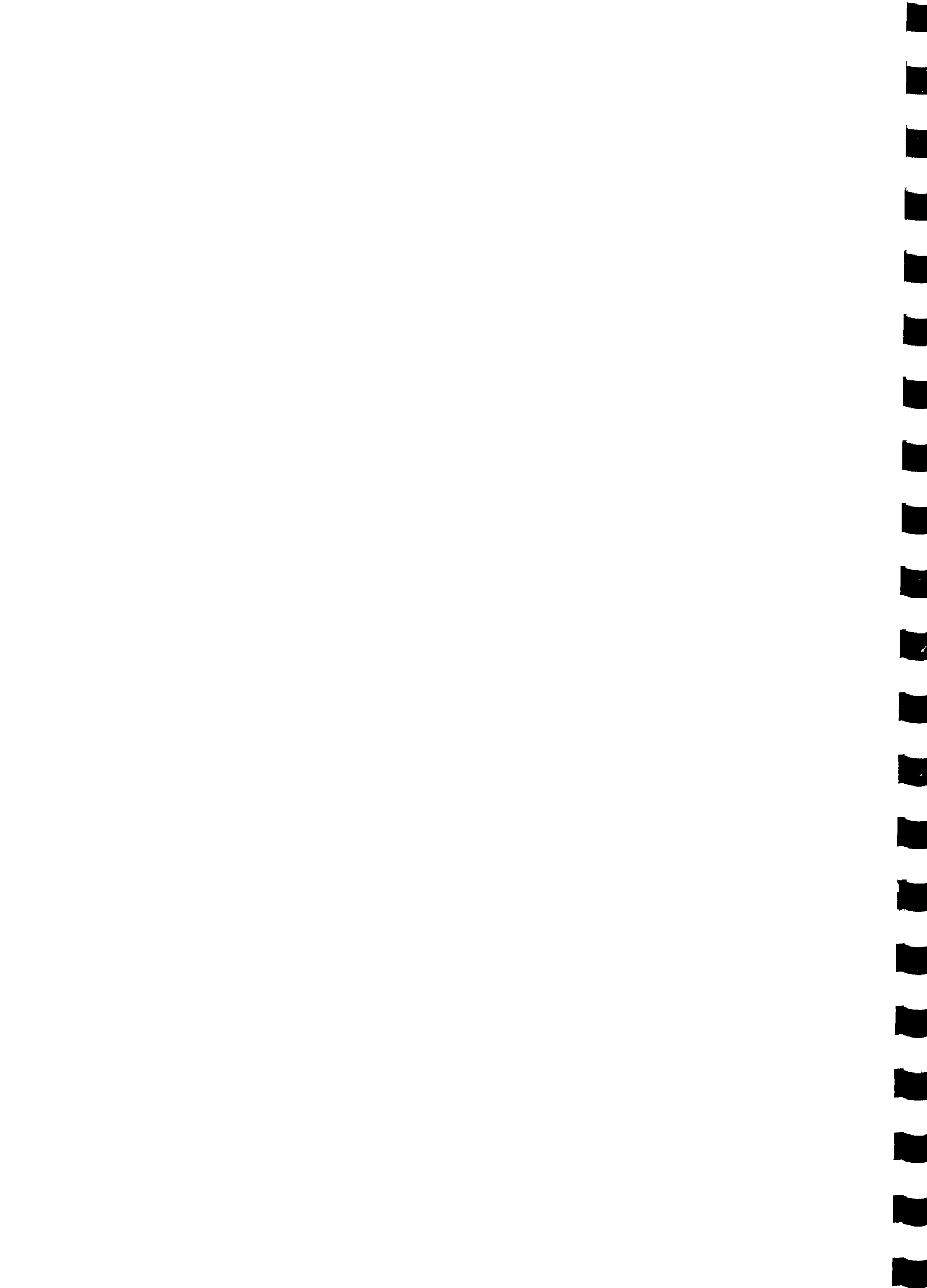
128. 'De Zondagsschool' [bespreking van een artikel van A. Sipkema in *De Tijdspiegel*, april 1892], *De Hervorming*, zaterdag 23 april 1892, pp. 65-66.

129. 'Een leek over het vierde Evangelie', *De Nederlandsche Spectator* 1892, no. 17, 23 april 1892, pp. 133-134. [Een sarkastische kritiek op G.J.P.J. Bolland, *Het Johannes-evangelie in zijnen oorsprong onderzocht*, Batavia 1891. Zie ook nr. 134].

130. 'Abraham Kuenen herdacht in de Vergadering van Moderne Theologen te Amsterdam, 26 April 1892', z. pl., 1892, 20 pp.

131. 'Kuenen's Schetsen', *De Nederlandsche Spectator* 1892, no. 22, 28 mei 1892, pp. 175-176.

132. 'Boekbeoordeelingen.' Van O. Pfleiderer, *Die Entwicklung der protestantischen Theologie*, 1891, in: *Theologisch Tijdschrift* 26 (1892), pp. 607-618. -- Van J. Réville, *Études sur les origines de l'épiscopat. La valeur du témoignage*

d'Ignace d'Antioche, 1891, in: *Theologisch Tijdschrift* 26 (1892), pp. 625-633. -- Van P.V. Schmidt, *Der Galaterbrief im Feuer der neuesten Kritik*, 1892, in: *Theologisch Tijdschrift* 26 (1892), pp. 634-644. Deze overdruk bestaat uit één stuk omvattende pp. 606-644.

133. 'In memoriam Mr. C.W. Opzoomer. 1822-1892', *Theologisch Tijdschrift* 26 (1892), pp. 651-663. Samen met 'In memoriam R.A. Lipsius. 1830-1892', *Theologisch Tijdschrift* 26 (1892), p. 664.

134. 'De leek tegenover de priester', *De Nederlandsche Spectator* 1892, no. 32, 6 augustus 1892, pp. 257-258 [verder over Bolland's boek over Johannes, zie nr. 129].

135. 'De drie eerste evangeliën', *De Nederlandsche Spectator* 1892, no. 52, 24 december 1892, p. 418.

136. 'De pleitrede van Aristides', *Theologisch Tijdschrift* 27 (1893), pp. 1-56.

137. 'Een leek over de Pentateuch', *De Nederlandsche Spectator* 1893, no. 16, 22 april 1893, pp. 124-125 [opnieuw een cynische kritiek op Bolland; cf. nrs. 129, 134].

138. 'Strijd om den Heidelberger', *Bijblad van De Hervorming*, 10 mei 1893, pp. 33-36.

139. 'Een oud rekenboek', *De Nederlandsche Spectator* 1893, no. 19, 13 mei 1893, pp. 148-149 [over een papyrus uit Akhmim].

140. 'Petrus in lichtdruk', *De Nederlandsche Spectator* 1893, no. 28, 15 juli 1893, pp. 221-222.

141. 'Het evangelie van Petrus I', *Theologisch Tijdschrift* 27 (1893), pp. 317-333.

142. 'Het evangelie van Petrus II', *Theologisch Tijdschrift* 27 (1893), pp. 379-432.

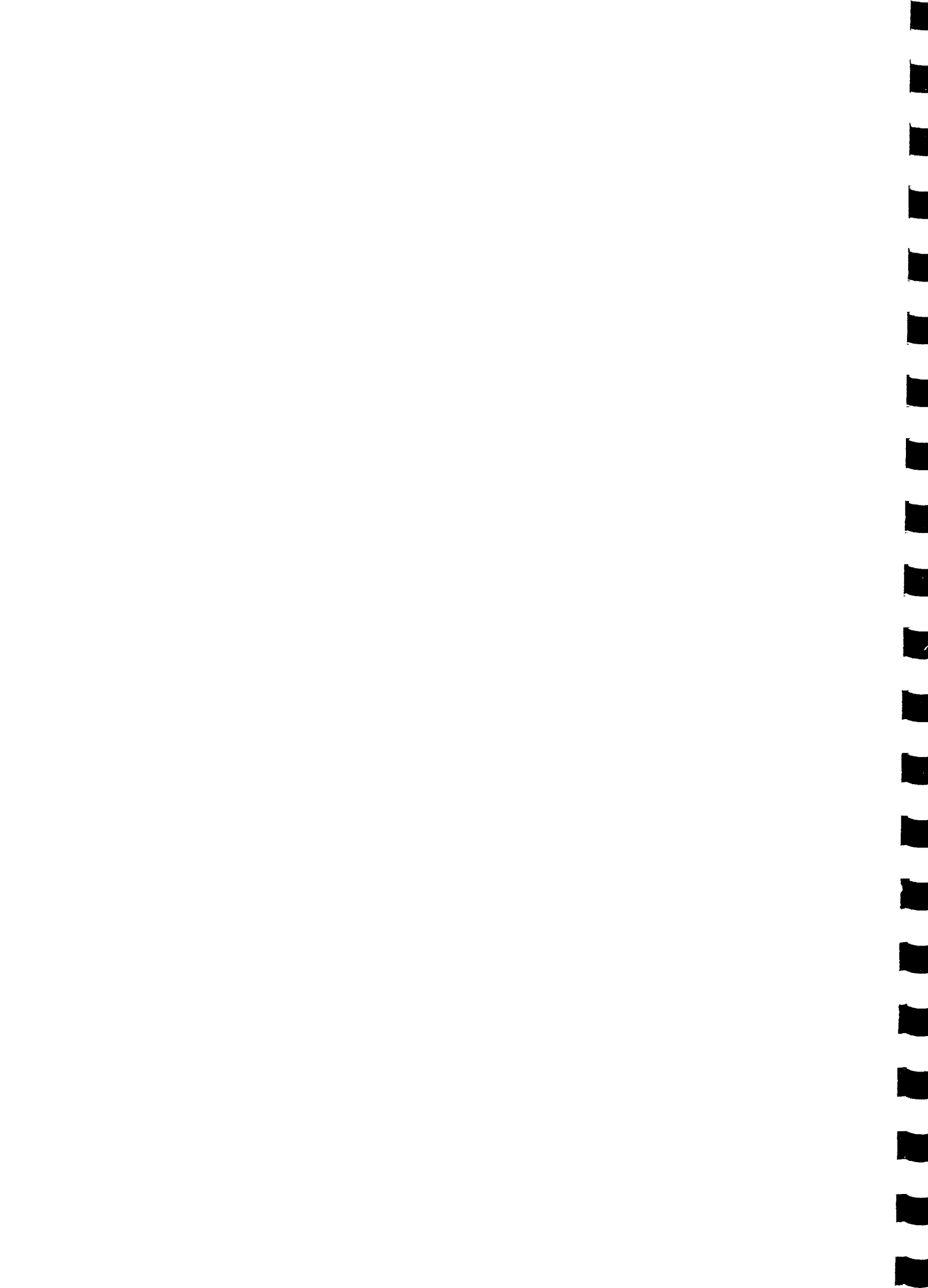
143. 'Het evangelie van Petrus III', *Theologisch Tijdschrift* 27 (1893), pp. 517-572.

144. 'De terugkeer der ballingen', *De Nederlandsche Spectator* 1893, no. 49, 9 december 1893, pp. 392-394 [over de terugkeer van joden uit de Babylonische ballingschap onder Cyrus, 534 v.C.].

145. 'Geschiedenis?', *De Nederlandsche Spectator* 1894, no. 21, 26 mei 1894, pp. 167-170 [contra Edwin Johnson, die het christendom eerst ontstaan acht na de 12de eeuw; cf. nr. 146].

146. 'Prof. Johnson's antwoord', *De Nederlandsche Spectator* 1894, no. 24, 16 juni 1894, pp. 192-194 [cf. nr. 145].

147. In 'Berichten en Mededeelingen', verslag van de rede door Van Manen op 21 juni 1894 als voorzitter gehouden voor de jaarvergadering van de Maatschappij der Nederlandsche

Letterkunde, *De Nederlandsche Spectator* 1894, no. 25, 23 juni 1894, pp. 199-200.

148. 'Toespraak ter opening der Algemeene Vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, den 21sten Juni 1894, over de noodzakelijkheid eener hervorming der maatschappij', *Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, 1893-1894*, Leiden, 1894, pp. 19-42 [hier gepagineerd 1-26].

149. 'Een gedenkteeken voor Kuenen', *De Hervorming* 26 mei 1894, pp. 1-2.

150. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 28 (1894), pp. 326-336, tezamen met 'Varia. Johannes 2:20' [waarvan het slot handelt over Rom. 5:12-21], *Theologisch Tijdschrift* 28 (1894), pp. 337-340.

151. 'Hervorming van letterkunde', *Nederland. Verzameling van oorspronkelijke bijdragen van Nederlandsche letterkundigen onder redactie van M.G.L. van Lochem* 1894, dl. 2, pp. 377-400 [de hele aflevering no. 8, pp. 377-502 is aanwezig].

152. 'Verdaagd', *Nederland. Verzameling van oorspronkelijke bijdragen van Nederlandsche letterkundigen* 1895, dl. 2, pp. 315-341 [hier gepagineerd 1-27; op voorzijde: 'v.d.S.'].

153. 'De "Zoon des menschen" bij Henoch', *Theologisch Tijdschrift* 29 (1895), pp. 263-267.

154. 'De oudlatijnsche Clemens', *Theologisch Tijdschrift* 29 (1895), pp. 407-421.

155. 'Een oudsyrische vertaling', *De Gids*, juli 1895, dl. III, pp. 88-104; 'Naschrift' van Van Manen op p. 104 [op p. 88 in handschrift: 'v.d.S.'].

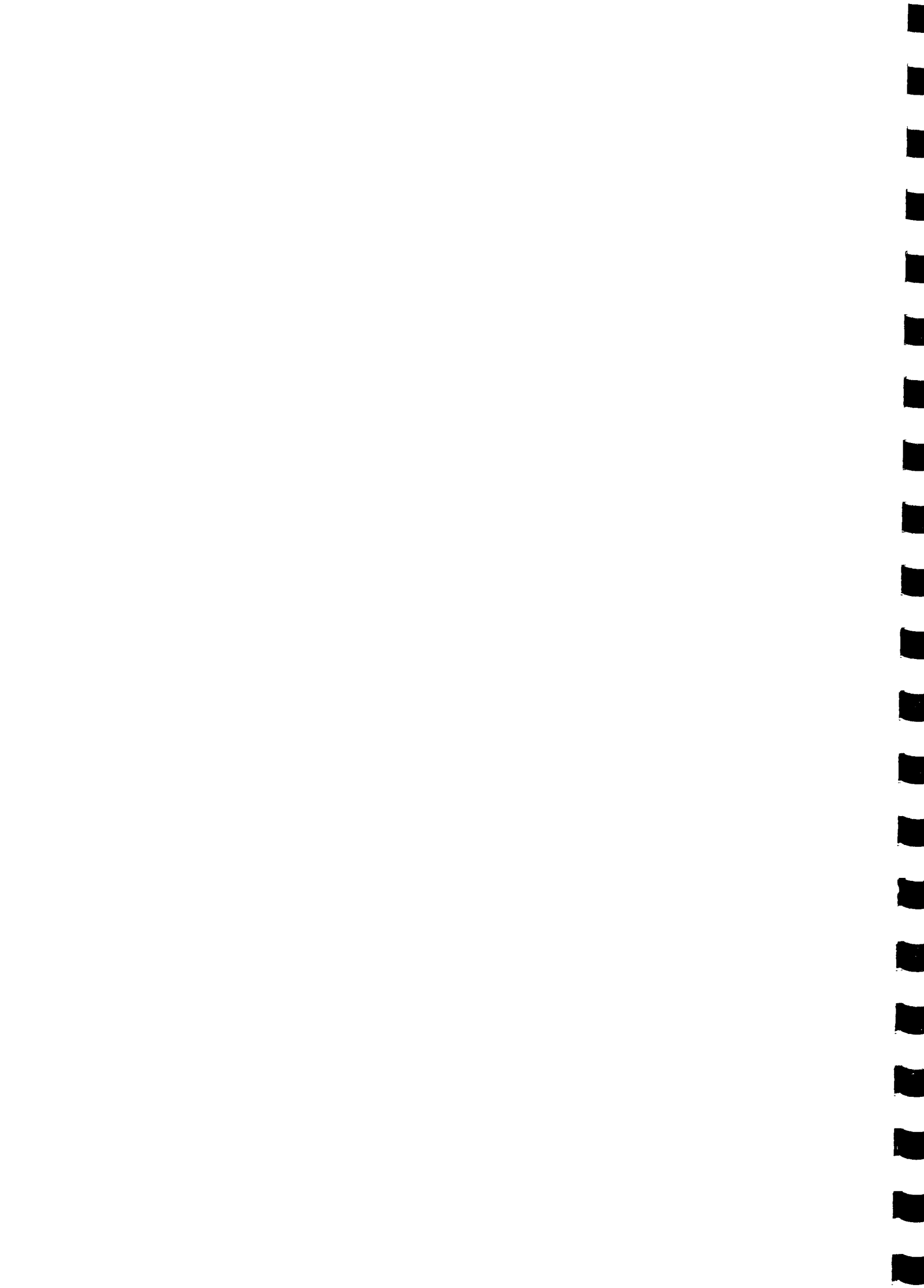
156. 'Hyperkritiek', *De Tijdspiegel* 1895, dl. 3, pp. 158-173 [hier gepagineerd 1-16].

157. 'Op reis. Brieven uit Zwitserland en Italië', *De Tijdspiegel* 1896, dl. 2, pp. 91-114 [brieven van 9 tot 30 aug. 1895; hier gepagineerd 1-24].

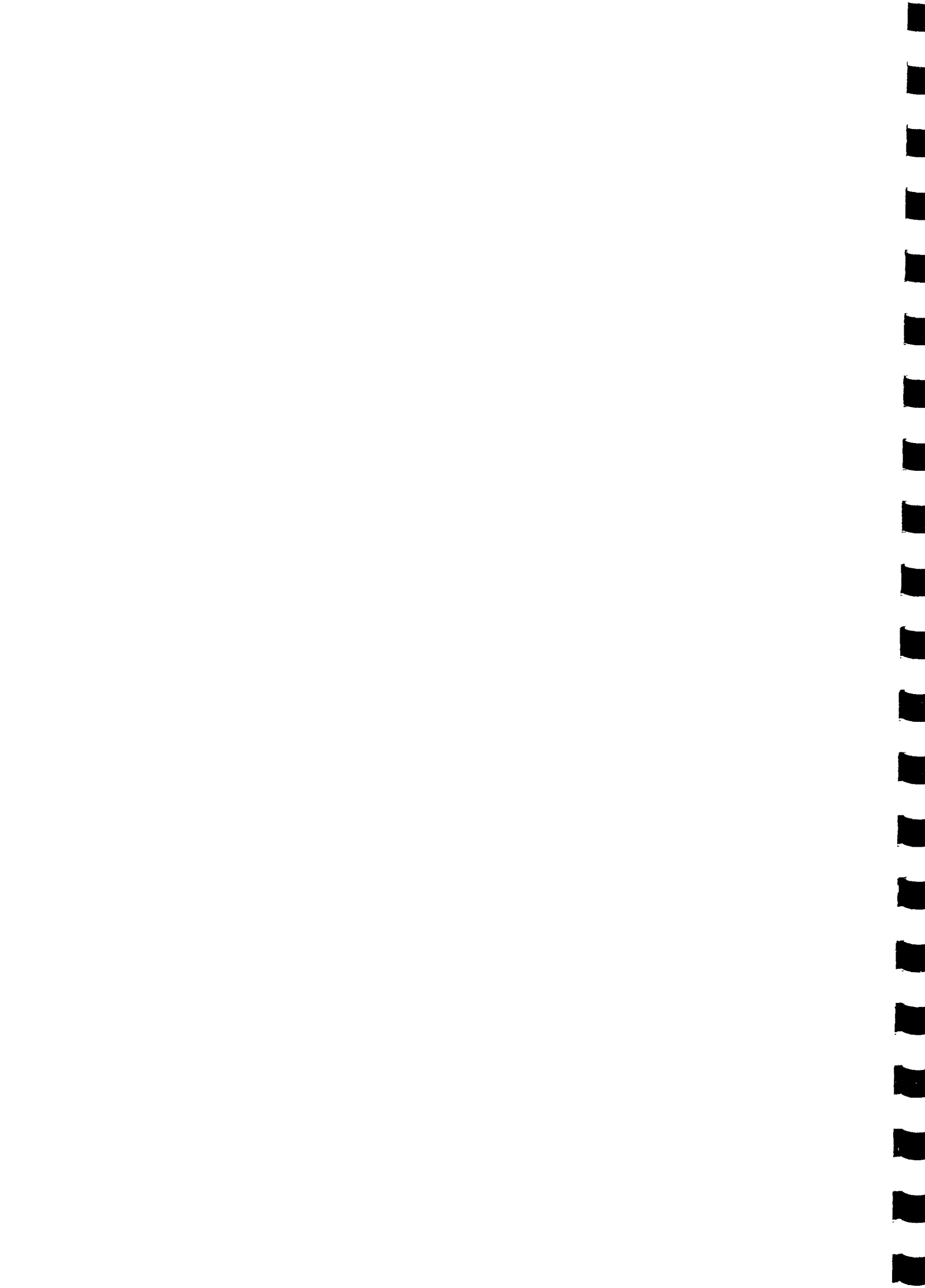
158. 'Boekbeoordeelingen'. Van C.F.G. Heinrici, *Theologische Encyclopaedie*, 1893, en van A. Kuyper, *Encyclopaedie der H. Godgeleerdheid*, 1894, in: *Theologisch Tijdschrift* 30 (1896), pp. 515-524.

159. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 30 (1896), pp. 654-661 [o.a. over A. Deissmann, *Bibelstudien*, 1895].

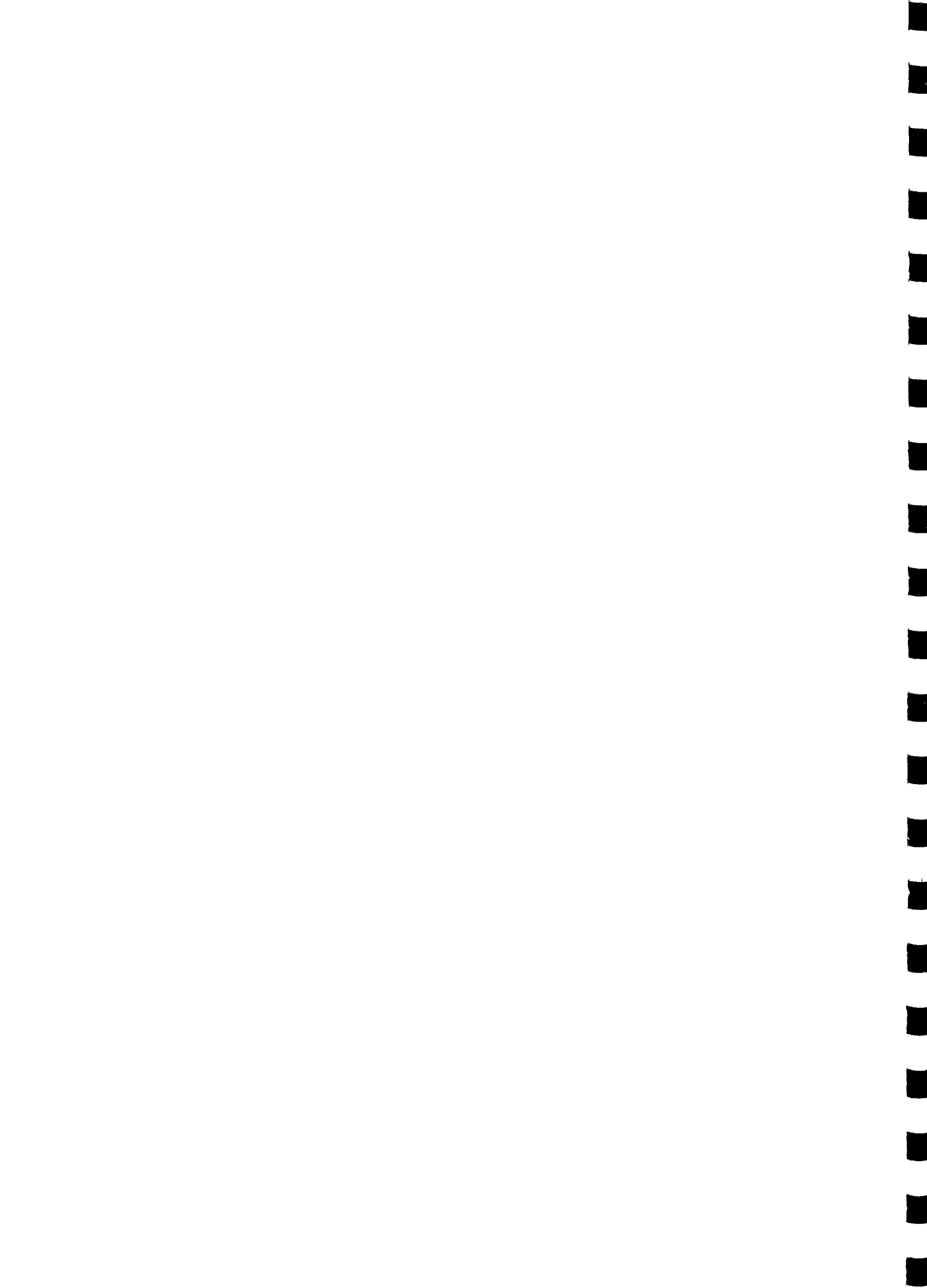
160. 'Christusbeelden', *De Nederlandsche Spectator* 1896, no. 52, 26 december 1896, pp. 420-422 [afwijzende bespreking van J.A. Bruins Sr., *De Christus naar de Evangelien*, Amsterdam 1896].

161. 'Tiele's Gifford-lezingen', *De Nederlandsche Spectator* 1897, no. 31, 31 juli 1897, pp. 246-247.
162. *Wat nu? Aan de vrijzinnige leden der Ned. Hervormde gemeente te Leiden. Een voorstel*, Leiden 1897, 14 pp.
163. *Beschrijving van den vijf en twintigsten Nederlandschen Protestantendag, gehouden te Middelburg 26 en 27 October 1897. Uitgegeven door het Hoofdbestuur van den Nederlandschen Protestantenvbond*, Amsterdam 1897, 52 pp.
164. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 31 (1897), pp. 96-112 [op p. 95: het slot van Van Manens recensie op J.J. Herzog, *Realencyklopädie für prot. Theologie und Kirche*, die op pp. 90-95 staat. Maar de overdruk begint met p. 95].
165. 'Jacobus geen christen?', *Theologisch Tijdschrift* 31 (1897), pp. 398-427.
166. 'Letterkundig overzicht' [o.m. over W. Bousset, *Der Antichrist*, 1895, en over F. Blass, *Grammatik des ntl. Griechisch*, 1896], in: *Theologisch Tijdschrift* 31 (1897), pp. 449-462.
167. 'Boekbeoordeeling' van H.U. Meyboom, *Het Christendom der tweede eeuw*, 1897, in: *Theologisch Tijdschrift* 31 (1897), pp. 639-644.
168. 'Boekbeoordeeling' van K.G.F.W. Ham, *Het Algemeen Reglement der N.H. Kerk*, 1896, in: *Theologisch Tijdschrift* 31 (1897), pp. 644-647. Deze overdruk bevat de pp. 643-647. Er zijn twee exemplaren.
169. 'Een nieuwe vertaling van het Oude Testament. I', *De Nederlandsche Spectator* 1897, no. 46, 13 november 1897, pp. 364-365. Betreft de zgn. Leidse vertaling; lovend.
170. 'Een nieuwe vertaling van het Oude Testament. Slot', *De Nederlandsche Spectator* 1897, no. 47, 20 november 1897, pp. 373-375.
171. 'A Wave of Hypercriticism', *The Expository Times* 9 (1897-1898), pp. 205-211. De hele aflevering is aanwezig.
172. 'A Wave of Hypercriticism II', *The Expository Times* 9 (1897-1898), pp. 257-259. De hele aflevering is aanwezig.
173. 'A Wave of Hypercriticism III', *The Expository Times* 9 (1897-1898), pp. 314-319. De hele aflevering is aanwezig.
174. 'De nieuwe vertaling van het Oude Testament', *De Nederlandsche Spectator* 1898, no. 5, 29 januari 1898, pp. 34-35. Lovend.
175. 'De geheimen van Henoch', *De Tijdspiegel* 1898, dl. 2, pp. 130-149 [hier 1-21; aan het slot gedateerd: dec. 1896].

176. 'Berichten en Mededeelingen', *De Nederlandsche Spectator* 1898, no. 6, 5 februari 1898, pp. 41-42 [kritische bespreking van J.A. Cramer, *Geschiedenis van de eerste zes eeuwen der Christelijke Kerk*, Utrecht 1897].
177. 'Uit den strijd over de hoofdbrieven, I', *Theologisch Tijdschrift* 32 (1898), pp. 363-370.
178. 'Boekaankondiging. Een deugdelijk voorstel. Waarom nog dralen? Dringende eisch (...)', door Ant. Boon, Delfzijl 1897, in *De Amsterdammer. Weekblad voor Nederland*, 10 april 1898, p. 4 [Aan het einde staat: 'Tengevolge van een misverstand is dit voor ons blad bestemde artikel eerst opgenomen in *De Hervorming*. Red.'].]
179. 'De godsdienst der Joden', *De Nederlandsche Spectator* 1898, no. 48, 3 december 1898, 380-382 [over T.K. Cheyne, *Jewish Religious Life after the Exile*, New York/Londen 1898].
180. 'Moderne theologie en moderne richting', *Theologisch Tijdschrift* 33 (1899), pp. 1-14. Twee exemplaren, waarvan één zonder omslag.
181. 'Giffordlezingen', *De Nederlandsche Spectator* 1899, no. 17, 29 april 1899, pp. 136-138 [over C.P. Tiele, *Inleiding tot de godsdienstwetenschap*, 1899, over de wet van 1877, en over de verhouding godsdienstwetenschap--godsdienstwijsbegeerte].
182. 'Boekbeoordeeling'. Van Herzog-Hauck, *Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, Band I, 1896, in: *Theologisch Tijdschrift* 33 (1899), pp. 90-95.
183. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 33 (1899), pp. 180-196.
184. 'Letterkundig Overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 33 (1899), pp. 555-576.
185. 'Letterkundig overzicht' [over P. Koetschau (ed.), *Origenes' Werke: De martyrio, Contra Celsum, De oratione* GCS, 1899], in *Theologisch Tijdschrift* 34 (1900), pp. 93-96.
186. 'De nieuwe vertaling van het Oude Testament', *De Nederlandsche Spectator* 1900, no. 51, 22 december 1900, p. 410 [waardierend].
187. 'Jezus gezalfd', *Theologisch Tijdschrift* 35 (1901), pp. 1-20.
188. 'Boekbeoordeeling'. Van A. Sabatier, *Religionsphilosophie auf psychologischer und geschichtlicher Grundlage*, 1898, in: *Theologisch Tijdschrift* 35 (1901), pp. 53-54; en van C.R. Gregory, *Textkritik des Neuen Testaments*, 1. Band, 1900, in: *Theologisch Tijdschrift* 35 (1901), pp. 54- 63. De overdruk beslaat pp. 49- 64; zonder omslag.
189. 'Boekbeoordeeling'. *Encyclopaedia Biblica*, edited by T.K. Cheyne and J. Sutherland, II, 1901, in: *Theologisch*

Tijdschrift 35 (1901), pp. 263-269.

190. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 35 (1901), pp. 465-480.

191. 'Prof. Dr. C.P. Tiele + ', in *De Amsterdammer. Weekblad voor Nederland*, zondag 19 januari 1902, p. 10 [met portret van Tiele]. -- Vgl. hierna, rubriek V, no. 22.

192. In: T.K. Cheyne en J. Sutherland Black (edd.), *Encyclopaedia Biblica* 3, Londen 1902, alles in één omslag:
- 'Nicodemus, The Gospel of', kol. 3410;
- 'Nicolaitans, Nicolaitanes', kol. 3408-3410;
- 'Old-Christian Literature', kol. 3471-3495, twee exemplaren; bovendien een exemplaar in stroken;
- 'Paul', paragraaf 1-3 en 33-51, kol. 3603-3606 en 3620-3638; twee exemplaren; bovendien een exemplaar in stroken;
- 'Philemon, Epistle to', kol. 3692-3695, één ex. opgemaakt in kolommen, één in stroken;
- 'Philippi', kol. 3699-3701;
- 'Philippians (Epistles)', kol. 3701-3711, twee exemplaren: één in de vorm van een strokenproef, één opgemaakt in kolommen.

193. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 36 (1902), pp. 82-96 [o.m. over F.X. Funk, *Patres Apostolici*, F.X. Funk, *Die apostolischen Väter*, en J. Rendel Harris, *The Gospel of the Twelve Apostles*].

194. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 36 (1902), pp. 185-192. Vooraf staan gedrukt, op p. 184, korte bibliografische mededelingen van Van Manen. Bevat tevens een door Van Manen geschreven In memoriam op C.P. Tiele. Twee exemplaren.

195. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 36 (1902), pp. 562-563.

196. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 37 (1903), pp. 187-192.

197. 'Letterkundig overzicht', *Theologisch Tijdschrift* 37 (1903), pp. 378-379 [over Ph.E. Pusey et G.H. Gwilliam (edd.), *Tetraevangelium sanctum* (Pesjitta), Oxford 1901].

198. In: T.K. Cheyne en J. Sutherland Black (edd.), *Encyclopaedia Biblica* 4, Londen 1903, alles in één omslag:
- 'Romans (Epistle)', kol. 4127-4145, twee exemplaren;
- 'Rome (Church)', kol. 4145-4157, drie exemplaren; van de paragrafen 20-21, het slot van het artikel, is bovendien een exemplaar in de vorm van een strokenproef aanwezig;
- 'Rufus', kol. 4163-4164;
[niet aanwezig is een overdruk van het artikel: 'Shepherd of Hermas', kol. 4456-4458];
- 'Simeon', kol. 4534;
- 'Simon of Cyrene', kol. 4535-4536; aanwezig zijn kol. 4533-4627;
[niet aanwezig zijn overdrukken van de artikelen 'Sosthenes',

kol. 4171-4172, en 'Tertius', kol. 4977].

In deze omslag ligt tevens:

- Een blad papier, 33,5 x 21,5 cm, waarop Van Manen in potlood heeft genoteerd, welke overdrukken hij uit de *Encyclopaedia Biblica* heeft ontvangen. Hij mist: 'Marcion' en 'Advanced Criticism', en noteert verder: 'Tertius niet gevonden. Ontbreekt Shepherd of Hermas, Sosthenes.' Deze notitie weerspiegelt precies de huidige inhoud van het dossier.

IV. Necrologieën en levensberichten over W.C. van Manen e.d.

1. H. Oort, *Rede uitgesproken bij de groeve van Prof. Dr. W.C. van Manen, overleden te Leiden 12 Juli 1905*, Leiden 1905, 4 pp. [16,5 x 10 cm].

- Voor het handschrift van deze rede, zie boven, rubriek I,3.

2. H. Oort, 'Willem Christiaan van Manen', overdruk uit *De Nederlandsche Spectator* 1905, no. 29, pp. 228-229 [hier gepagineerd 1-5; aan het eind gedateerd: 17 juli 1905].

3. Anoniem, 'Prof. dr. W.C. van Manen. + ', *Leidsch Dagblad*, woensdag 12 juli 1905, p. 1 [het hele nummer van 4 bladzijden is aanwezig].

4. Anoniem, 'Prof. dr. W.C. van Manen. + '. Uitgeknipt stukje van 69 regels in één kolom uit een dagblad, onder de rubriek 'Onderwijs'. Met potlood is bovenaan de datum geschreven: '12 Juli 1905'. 21 x 8 cm.

5. Anoniem, 'Dr. Willem Christiaan van Manen, geb. 8 Aug. 1842; gest. 12 Juli 1905.'. Knipsel uit *Kerkelijke Courant*, weekblad voor de *Nederlandsche Hervormde Kerk*, onder de rubriek 'Binnenland'. 20 regels. Met potlood is bovenaan geschreven: 'Kerkelijke Ct, Juli 1905.'

6. Rudolf Steck, 'W.C. van Manen', overdruk uit *Protestantische Monatshefte. Neue Folge der Protestantischen Kirchenzeitung* 9 (1905), pp. 337-343.

7. H.U. Meyboom, 'W.C. van Manen', overdruk uit *Theologisch Tijdschrift* 40 (1906), pp. 193-252. Met voorin ingeplakt een getekend portret door E.C. van Manen, gedateerd 1906. Gebonden in groen kunstleer met op het voorplat in gouden belettering: Levensbeschrijving van Prof. Dr. W. C. van Manen Dr. H.U. Meyboom.

8. H.U. Meyboom, 'W.C. van Manen', *Theologisch Tijdschrift* 40 (1906), pp. 193-252. Met voorin ingeplakt een getekend portret door E.C. van Manen, gedateerd 1906. Overdruk in de grijze omslag van het *Theologisch Tijdschrift*, met daarop o.m. de opdruk: 1 april, Leiden, S.C. van Doesburgh, 1906. [Tussen pp. 212 en 213 vijf fragmenten transparant papier met daarop potloodtekeningen van: (a) oud-oosterse sculpturen, overgetrokken uit 'De Sarzec, Découvertes en Chaldée, en (b) van personen overgenomen van klassiek Griekse vaasschilderingen].

9. 'Vergadering van Moderne Theologen', krantenknipsel, met potlood gedateerd 'April 1906', waarin verslag van de genoemde vergadering en de tekst van de toespraak van voorzitter P. Feenstra Jr., waarin hij W.C. van Manen herdenkt. Uit welk dagblad is onduidelijk.

10. L. Knappert, 'Prof. Dr. W.C. van Manen. + ', *Leidsch Jaarboekje 1906*, Leiden 1906. Overdruk van 2 pp.

11. G.A. van den Bergh van Eijsinga, 'Willem Christiaan van Manen 1842-1905' [bij gelegenheid van de plaatsing van het portret van Van Manen in de senaatskamer te Leiden], *De Nieuwe Amsterdammer* 29 mei 1915, p. 6.

12. Twee knipsels over W.C. van Manen uit twee verschillende Engelse kranten, november 1905.

(a) 'Dr. Cheyne on Mann's Book'. Brief d.d. 6.11.1905 van prof. dr T.K. Cheyne (Oxford) aan de heer Newton Mann waarin hij de heer Mann dankt voor de opdracht van een boek aan hem. Het boek is mede opgedragen aan de onlangs overleden W.C. van Manen, over wie Cheyne met grote verering spreekt. Het boek is: N. Mann, *The Evolution of a Great Literature. Natural History of the Jewish and Christian Scriptures*, Boston 1905; zie hierboven rubriek II, no. 11. Volgens Cheyne is de leiding van de kritische studie van de bijbel nu van Van Manen overgegaan op professor W.B. Smith te New Orleans.

(b) uit *The World-Herald* van (21?) november 1905: 'The Public Pulse. Rev. Mann and His Book.' Ingezonden brief van N. Mann die dankt voor de in deze krant verschenen recensie van zijn boek dat was opgedragen aan Cheyne en Van Manen. Mann voegt aan zijn stukje de brief van Cheyne aan Mann d.d. 6.11.1905 in extenso toe.

V. Overdrukken, brochures, recensies, krantenartikelen e.d., van andere auteurs dan W.C. van Manen, de meeste op zijn werk betrekking hebbende (chronologisch)

1. J.G. Knottnerus, H.C. van Lindonk, G.J. Noomen, D. Rijnders en H. van de Hagt, 'Ingezonden', *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad*, dinsdag 9 februari 1864, p. 2. Bijdrage contra Van Manen in de strijd om Van Oosterzee. Het gehele nummer van 4 pp. is aanwezig.

2. Anoniem ['een student in de theologie'], *Het verslag van den Utrechtschen Studenten-Almanak voor 1864 en het adres van enkele theologanten*, Utrecht 1864 [na 9 februari], 15 pp.

3. [Zonder auteursnaam doordat het slot en de ondertekening ontbreken], 'Brochures', *Vox Studiosorum*, 6 juni 1864. Over de bijdragen van Studiosus (= Van Manen) in de strijd rondom de aanval van de Utrechtse Studenten Almanak op Van Oosterzee in 1864. Op voorzijde, p. 49, in inkt: 'v.J aan W.' Aanwezig zijn pp. 49-64.

4. F.E. Daubanton, recensie van W.C. van Manen, *Het persoonlijk karakter der Leerstellige Godgeleerdheid*, rede Groningen 1884, in: (wsch.) *Theologische Studiën*, z.j., hier

gepagineerd 1-6, aan het eind gedateerd: mei 1885. Met handgeschreven notitie van Van M. op p. 4.

5. Anoniem, 'Wat een Leidsch professor al zoo in zijn doos heeft', *De Sprokkelaar*, 8e jaargang, no. 39, woensdag 30 september 1885, rubriek 'Sprokkelingen', p. 2. [Hatelijk commentaar op Van Manens Leidse inaugurele rede van 1885]. Het gehele nummer van 4 pp. is aanwezig.

6. 'XVII. Deutscher Protestantentag. Bremen, 10 October', *Deutsches Protestantenblatt*, jaargang 21, no. 42; Bremen, 13 oktober 1888, pp. 331-338. Bevat op p. 332 het verslag van een toespraak die Van Manen (genoemd Van Maaun) aldaar 'in etwas gebrochenem Deutsch', maar 'unter dem lautesten Beifall der Anwesenden' heeft gehouden [cf. de volgende titel]. De gehele aflevering, pp. 331-338, is aanwezig.

7. 'XVII. Deutscher Protestantentag zu Bremen. Separatabdruck der "Weser-Zeitung". Bremen, 10. October', *Weser-Zeitung*, kort na 10 oktober 1888. 1 blad. Bevat precies hetzelfde verslag van Van Manens toespraak als genoemd onder de vorige titel. Maar hier gedrukt van geheel ander zetsel: Van Manen heet nu 'v. Mannen'. Hij heeft gesproken 'in etwas gebrochenem Deutsch', maar '... unter dem lautesten Beifall der Anwesenden'. Blijkbaar is een en hetzelfde verslag van één scribent in diverse bladen afgedrukt. -- Door dr. Ed. Verhoef, p. 89, wordt dit stuk gedateerd in 1894, ik weet niet waarom. Zie ook Verhoef, p. 57, met dezelfde chronologische verwarring.

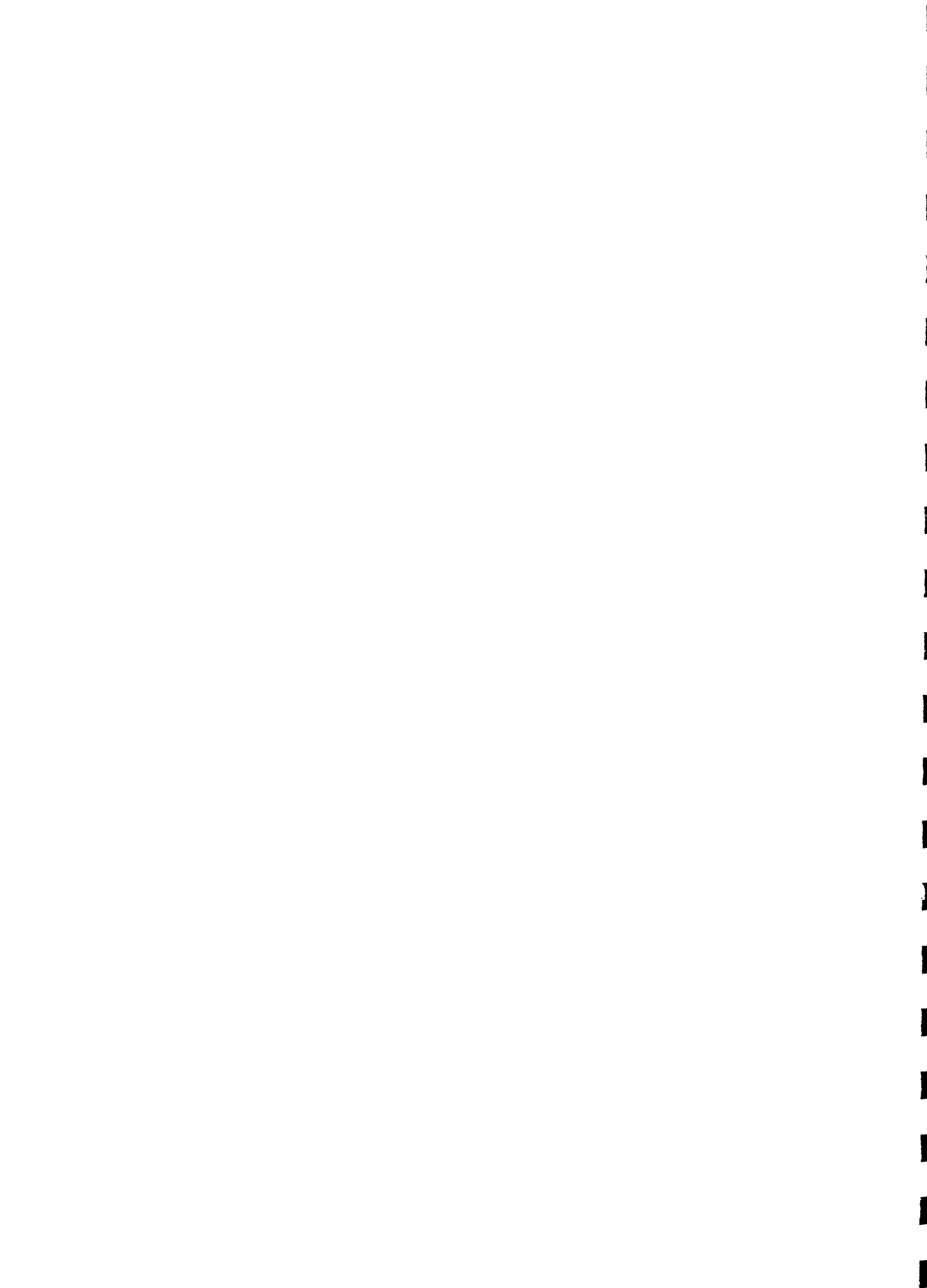
8. M.A. Gooszen, in zijn rubriek 'Binnenland', *Kerkelijke Courant. Weekblad voor de Nederlandsche Hervormde Kerk*, zaterdag 2 mei 1891, pp. 2-3 [bespreking van Van Manen, *Paulus I*, 1890].

9. J. Schets, 'Het nieuwe Paulinisme van Dr. W.C. van Manen', *De Katholiek*, dl. 99 (jaar? 1891?), pp. 137-172; overdruk met eigen paginering, pp. 1-36 [bespreking van Van Manen, *Paulus I*, 1890]. Handschriftelijke notitie van Van M. op p. 30.

10. C. Wilde S.J., 'De briefwisseling van Plinius met Traianus en de jongste bestrijder harer echtheid', overdruk uit *Studiën op Godsdienstig, Wetenschappelijk en Letterkundig gebied* 23e jaargang, dl. 35, 1890, hier gepagineerd 1-58. Op voorzijde van de omslag in inkt de handgeschreven woorden: 'Donum scriptoris'. [Antwoord op de aanval van Van Manen op Wilde in *De Gids* van augustus 1890; dit antwoord was door de redactie van *De Gids* geweigerd].

11. C. Wilde S.J., 'Een laatste woord aan Prof. W.C. van Manen', overdruk uit *Studiën op Godsdienstig, Wetenschappelijk en Letterkundig gebied* 23e jaargang, dl. 36, 1891, hier gepagineerd 1-12. Repliek op Van Manens artikel 'Een apologet van Plinius', *Theologisch Tijdschrift* 25 (1891), pp. 133-147.

12. R. Steck, 'Neuere holländische Arbeiten über Galaterbrief und Apostelgeschichte' [bespreking van Van Manen, *Paulus I*, 1890], *Protestantische Kirchenzeitung* 26 augustus 1891, kol.

781-791. De hele aflevering, kol. 777-792, is aanwezig.

13. M.A. Gooszen, in de rubriek 'Niet Officieel Gedeelte', *Kerkelijke Courant*, zaterdag 23 april 1892, pp. 1-2 [bespreking van Van Manen, *Paulus II*, 1891]. De gehele aflevering is aanwezig.

14. R. Steck, 'Der Römerbrief nach van Manen' [bespreking van Van Manen, *Paulus II*, 1891], *Protestantische Kirchenzeitung*, 24 augustus 1892, kol. 789-792. De hele aflevering, kol. 781-796, is aanwezig.

15. Nn [zo ondertekend!], 'Die neuesten Arbeiten über die Apostelgeschichte. II' [recensie op Van Manen, *Paulus I*, 1890], *Theologisches Literaturblatt* 14 (1893), nr. 12, 24 maart 1893, kol. 137-139. De hele aflevering, kol. 137-144, is aanwezig.

16. C.P. Tiele, 'Het Xe orientalisten-congres te Genève', *Nederlandsche Spectator* 1894, no. 38 en 39, hier gepagineerd 1-7.

17. Vs. [zo ondertekend], 'Het naderend onweder' [over Van Manens protest tegen het besluit van het Classicaal bestuur van Gouda tot schorsing van ds Hoeyers, die een eigen doopformule gebruikte; contra Van Manen], *De Amsterdamsche Volksbode* 3 (1896), no. 33, woensdag 11 november 1896, p. 1. Het hele nummer van 4 pp. is aanwezig.

18. G. van Noort, 'De Sinaitische Palimpsest van Mrs. Lewis en Matth. I,16', *De Katholiek*, dl. 109 (1895?), pp. 1-25.

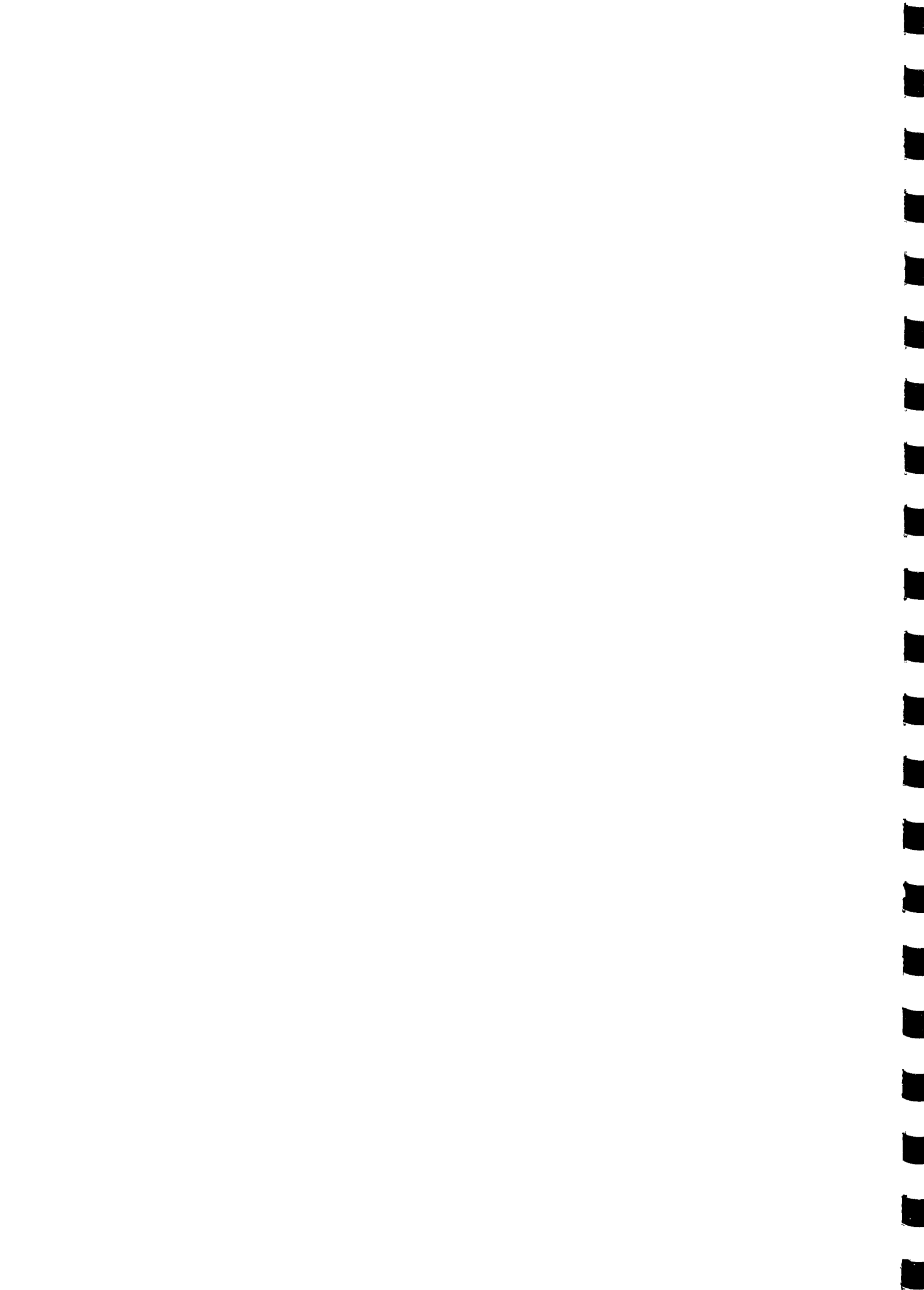
19. G. van Noort, 'Nogmaals: de Sinaitische Palimpsest van Mrs. Lewis en Matth. I,16', *De Katholiek*, dl. 109 (1895?), pp. 558-563.

20. Anoniem, 'Moderne Bijbelcritiek', *De Tijd*, donderdag 9 januari 1896, p. 1 [Rooms-katholieke bijval voor G. Van Noort (Warmond) die in *De Katholiek* Van Manen had gekritiseerd omdat die in Mt. 1:16 de lezing van de Syro-Sinaiticus wilde honoreren]. De hele aflevering van 4 pp. is aanwezig.

21. Th. [= Th. Ermers S.J.], 'Een antwoord? van Prof. Van Manen', *Studiën op Godsdiensig, Wetenschappelijk en Letterkundig gebied* jaargang 29, dl. 47 (1896), 8 pp. [hier gepagineerd 1-8; betreft Mt. 1:16 in de Syro-Sinaiticus; cf. 20].

22. B. Tideman Jzn, 'Paulus' [bespreking van Van Manen, *Paulus I-III*, 1890-1896], *De Nederlandsche Spectator*, 16 januari 1897, pp. 19-21. De gehele aflevering, pp. 17-24, is aanwezig.

23. J.A. Selbie, 'The Four Great Pauline (?) Epistles' [verslag van Van Manens bijdrage over de authenticiteit van Rom., Cor. en Gal. in *Theologisch Tijdschrift* 32 van juli 1898], *The Expository Times* 9 (1898), p. 550. De gehele aflevering, pp. 529-568, is aanwezig.

24. J.M. van Oers, 'De oorsprong van het christendom en de brief aan de Romeinen volgens Dr. Van Manen', *De Katholiek* 115 (april 1899), pp. 268-294. De gehele aflevering, pp. 243-350, is aanwezig. Op de binnenzijde van de omslag voorin is het visitekaartje geplakt van J.M. van Oers, Sprundel, met in handschrift bijgeschreven: 'R.K.Pr, bij Breda.'

25. J.A. Selbie, 'Among the Periodicals. A Dutch Estimate of Some Recent Volumes of "The International Critical Commentary"', *The Expository Times* 9 (1900), p. 183. De gehele aflevering, pp. 145-192, is aanwezig.

26. J.A. Selbie, 'Miscellaneous' [korte aankondiging van Van Manen, *Handleiding voor de oudchristelijke letterkunde*, 1900], *The Expository Times* 12 (1901), pp. 317-318. De gehele aflevering, pp. 289-336, is aanwezig.

27. Th. Ermers S.J., 'Hoe Professor Van Manen alles duidelijk wordt', overdruk uit de *Studien op Godsdienstig, Wetenschappelijk en Letterkundig gebied*, 34e jaargang, deel 57 (1901), pp. 487-520, tevens met eigen paginering 1-34. Sarcastische kritiek op Van Manens 'Jezus gezalfd', *Theologisch Tijdschrift* 35 (1901), pp. 1-20.

28. H. Oort, 'De betekenis der Oud-Christelijke letterkunde', recensie op Van Manen, *Handleiding voor de Oud-Christelijke letterkunde*, Leiden 1900; overdruk uit ???; hier gepagineerd 1-18. Op de voorzijde van de omslag in handschrift: 'Dr. W.C.v. Manen v.d.s.'. Voorin ligt de hierna onder nr. 29 genoemde recensie door G. Krüger.

29. G. Krüger, recensie van Van Manen, *Handleiding voor de Oud-Christelijke letterkunde*, Leiden 1900, in *Theologische Literaturzeitung* 1901. Nr. 4, pp. 100-101. Ligt in nr. 28.

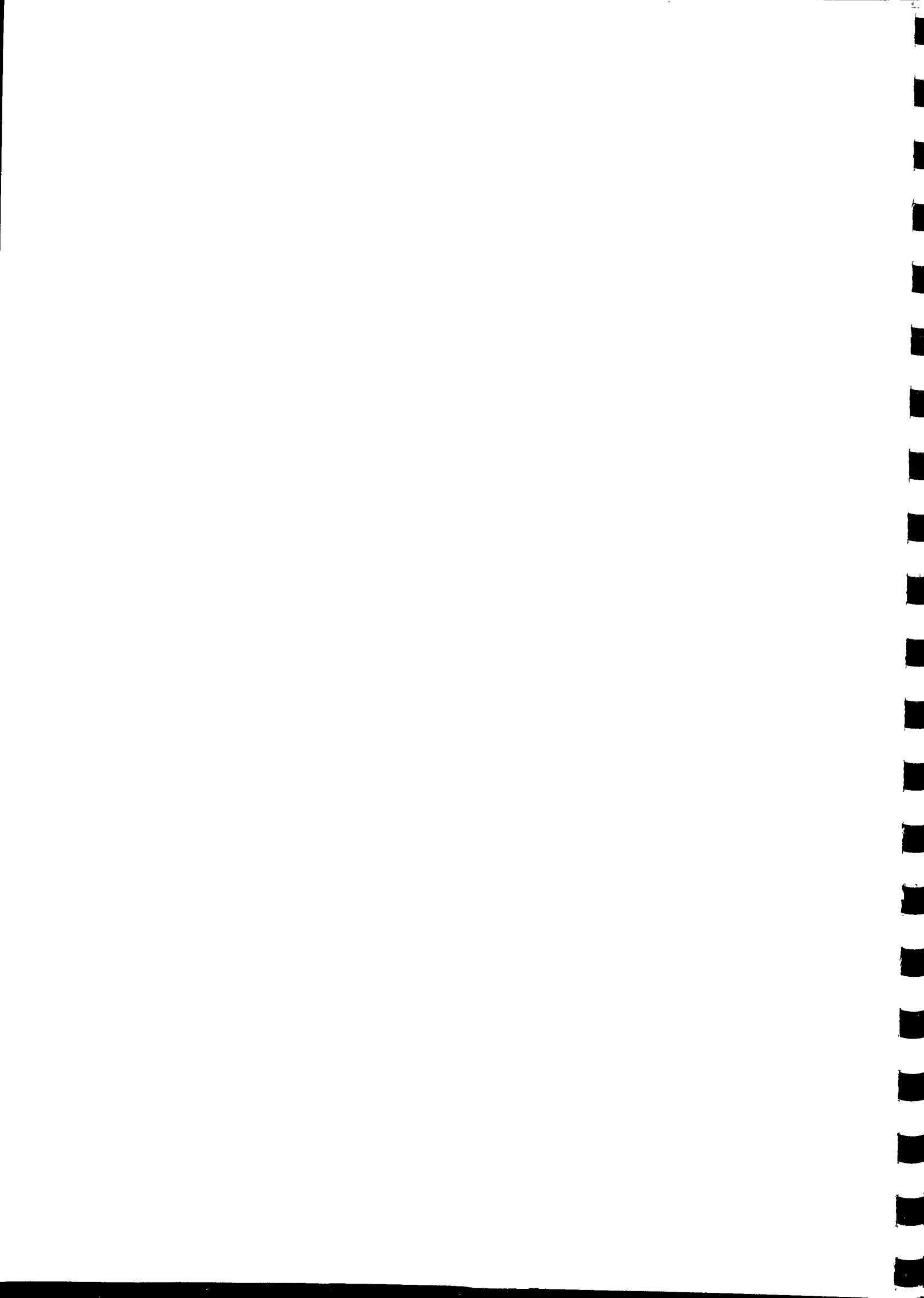
30. R. Steck, recensie van W.C. van Manen, *Handleiding voor de oudchristelijke Letterkunde*, Leiden 1900, in: *Protestantische Monatshefte* 5 (1901), pp. 83-86. Overdruk omvattende pp. 73-88.

31. J.M.S. Baljon, recensie van W.C.van Manen, *Handleiding voor de Oud-Christelijke Letterkunde*, Leiden 1900, in: *Theologische Studiën* 1901, pp. 213-218. Aan het slot staan in Van Manens hand enige errata, te verbeteren in de *Handleiding*.

32. Joh. Braakensiek, spotprent getiteld 'De redevoeringen van Chamberlain en Von Bülow. Bijvoegsel van *De Amsterdammer*, weekblad voor Nederland, 19 januari 1902. -- Los geraakt uit bovengenoemd stuk III, 191.

33. John M. Robertson, 'The Anatomy of Paul', *The Literary Guide and Rationalist Review*, N.S. 73, 1 July 1902, pp. 98-99. [recensie van Van Manens bijdrage in de *Encyclopaedia Biblica*, vol. 3, over Paulus' brieven]. Het gehele nummer, pp. 97-112, met 3 ingevouwen toevoegsels, is aanwezig.

34. J.O.F. Murray, 'Professor van Manen's Theory of the "Pauline Epistles"', *The New Liberal Review*, vol. V, No. 26

(1903), pp. 172-184. De gehele aflevering, pp. 153-304, is aanwezig. [Afwijzende reactie op Van Manen's bijdrage over Paulus' brieven in de *Encyclopaedia Biblica*, vol. 3.]

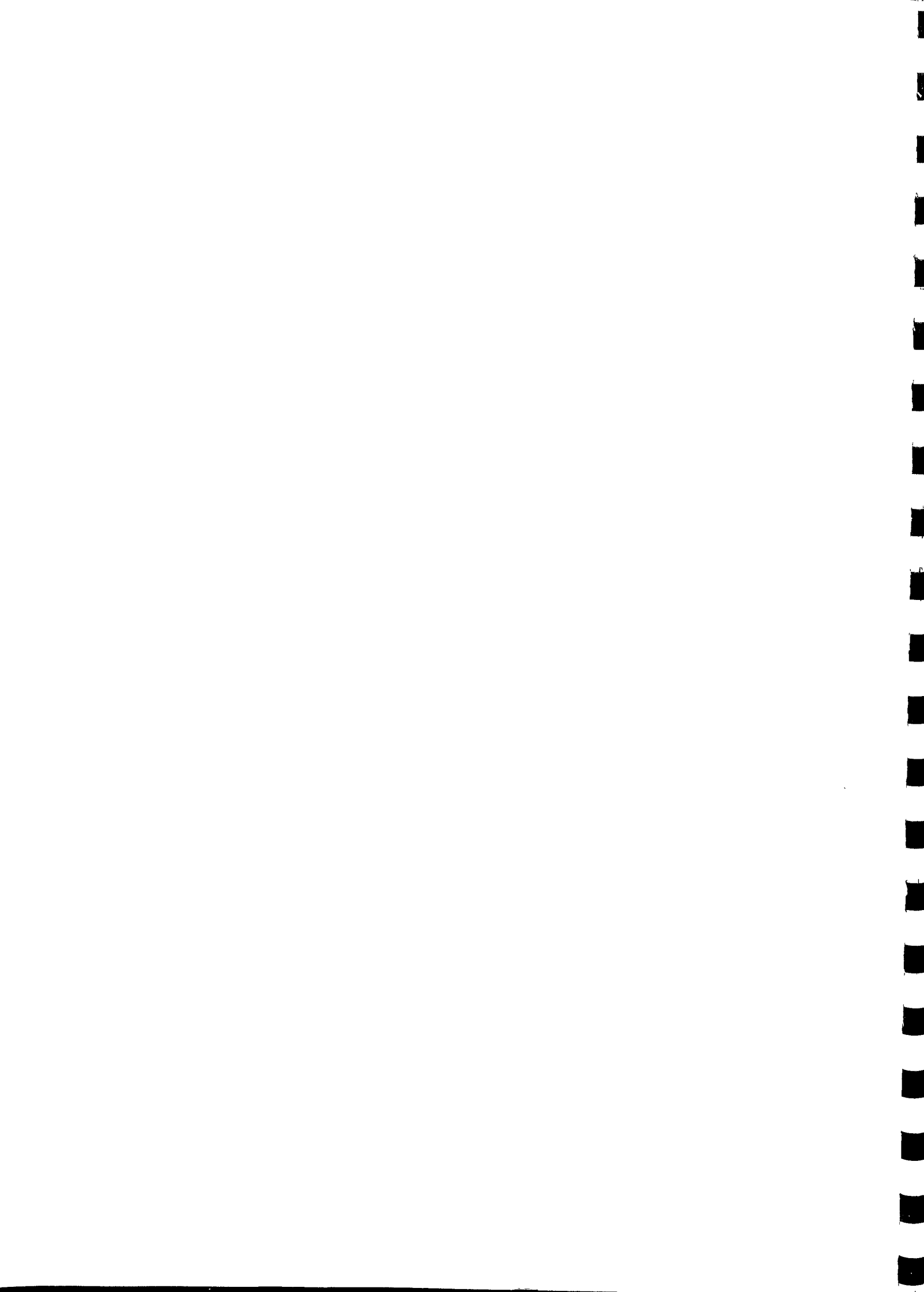
35. F.W.A. Korff [1887-1942; hoogleraar dogmatiek vanwege de N.H. Kerk te Leiden 1932-1942], *En toch is God liefde* (Brandende kaarsen 46), 6de druk, Den Haag [ca. 1940?], 31 pp. Blijkbaar uit de familie Van Manen, wsch. van Jo, de dochter van W.C., die nog zeer lang in de Morsstraat te Leiden heeft gewoond; gestorven 1950.

36. *Schema Kerkgeschiedenis*, gestencild, 6 pp. Z.pl. z.j., ca. 1945. Een beknopt overzicht van de kerkgeschiedenis vanaf de oudheid tot in elk geval 1942, waarschijnlijk bestemd voor een cursus of studiegroep. Van vrijzinnig- protestantse hand. Met aantekeningen in potlood. Wsch. afkomstig van Jo (zie no. 35).

37. *Genealogie van het geslacht Van Manen*, 's-Gravenhage 1958, 14 pp. Fotokopie van een gestencild stuk in machineschrift.
- Op p. 10 prof. W.C. van Manen (1842-1905), alsmede Ada Wilhelmina van Manen (1939-; gehuwd Schaper), aan wie de overbrenging van dit archief ^{naar}aan de U.B. Leiden te danken is.

VI. De 32 aanwezige afleveringen van *De Nederlandsche Spectator*, reeds vermeld onder III, nu nogmaals opgesomd, maar in één reeks bijeengezet

1887, no. 9, 26 februari;
1887, no. 39, 24 september;
1888, no. 10, 10 maart;
1888, no. 31, 4 augustus;
1889, no. 43, 26 oktober;
1889, no. 45, 9 november;
1890, no. 3, 18 januari;
1890, no. 49, 6 december;
1890, no. 50, 13 december;
1890, no. 52, 27 december;
1892, no. 4, 23 januari;
1892, no. 16, 16 april;
1892, no. 17, 23 april;
1892, no. 22, 28 mei;
1892, no. 32, 6 augustus;
1892, no. 52, 24 december;
1893, no. 16, 22 april;
1893, no. 19, 13 mei;
1893, no. 28, 15 juli;
1893, no. 49, 9 december;
1894, no. 21, 26 mei;
1894, no. 24, 16 juni;
1894, no. 25, 23 juni;
1896, no. 52, 26 december;
1897, no. 31, 31 juli;
1897, no. 46, 13 november;
1897, no. 47, 20 november;
1898, no. 5, 29 januari;

1898, no. 6, 5 februari;
1898, no. 48, 3 december;
1899, no. 17, 29 april;
1900, no. 51, 22 december.

VII. Samenvatting van het voorgaande

I. Handschriften en annotatus	3 nrs.
II. Monografieën	11 nrs.
III. Overdrukken etc. van Van Manen	198 nrs.
IV. Necrologieën	12 nrs.
V. Overdrukken van anderen dan Van Manen	37 nrs.
VI. De 32 afleveringen van <i>De Nederlandsche Spectator</i>	p.m.
Tezamen	261 nrs.

Leiden, 26 juli 1996.

A.Th. Bouwman (rubrieken I-II),
H.J. de Jonge (rubrieken I, III-VII).

Aangevuld, 18 september 1997.